

परब

ओनलाईन

वर्ष : ७

स्थापना वर्ष : १९६०

मे : २०१३

अंक : ११

वर्षा अडालजा
प्रमुज

परमर्शनसमिति
रतिवाल बोरीसागर
मध्यस्थ समितिना सव्य

प्रहुल्ल रावल
प्रकाशनमंत्री

तंत्री
योगेश जोषी

गुजराती साहित्य परिषद

मेघाणी ज्ञानपीठ ०० क. ला. स्वाध्यायमंदिर

गुजराती साहित्य परिषद (प्रकाशन विभाग), गोवर्धनलवन,
गुजराती साहित्य परिषद मार्ग, आश्रम मार्ग, नदीकिनारे, अमदावाद-३८० ००८
फोन अने ईकस : २६५८७८४७

Web-site : www.gujaratisahityaparishad.org

www.gujaratisahityaparishad.com

Date of Publication 10th Posted on Every Month

રૂ. ૨૦

પ્રથમ ભાગ : I (અર્ધવેદિક)
પ્રથમી પ્રવાહ : I (અર્ધવેદિક)

પરબ

તંત્રી : લોચેશ જોષી

મે : ૨૦૧૩

વર્ષ : ૭

અંક : ૧૧

અ નુ ક મ

(પરબ ઓનલાઈન)

પ્રમુખપદ્ધતી : નિરુદ્દેશે, વર્ષા અડાલજા

કવિતા : પોટકું, રાજેન્દ્ર પટેલ, યજ્ઞ રાત ચીતરેલી છે, ભાવેશ ભટ્ટ યજ્ઞ વેરી દઈએ,
મહેન્દ્ર જોશી

વિદેશી સાહિત્ય : બ્લૅકબર્ડને જોવાના તેર તરીકા વોલેસ સ્ટીવન્સ,
અનુવાદ : પ્રદીપ ખાંડવાળા

સમીક્ષા-ગ્રંથાવલોકન : બારીક સંવેદનોની માવજત, હિમાંશી શેલત યજ્ઞ સુખપાઠ્ય વત્તા સૂક્ષ્મ,
વિજય શાસ્ત્રી યજ્ઞ નજરે ચડાવવા જેવી વાર્તાઓ : 'નાતી', નવનીત
જાની

પરિષદ-પાથેય : સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ

સાહિત્યવૃત્ત : સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ

(પરબ પ્રકાશન)

અ નુ ક મ

પ્રમુખપદ્દેથી :	નિરુદ્દેશે, વર્ષા અડાલજા 6
કવિતા :	પોટકું, રાજેન્દ્ર પટેલ 10, યજ્ઞ રાત ચીતરેલી છે, ભાવેશ ભદ્ર 12 યજ્ઞ વેરી દઈએ, મહેન્દ્ર જોશી 12 યજ્ઞ બે રચના, સંજુ વાળા 13 યજ્ઞ ફોલ્લા, ઈન્દુ જોશી 14 યજ્ઞ એક કાવ્ય, લાભશંકર ઠાકર 14 યજ્ઞ ગતિ નહીં બંધાય, વિનોદ ગાંધી 15 યજ્ઞ અંજળ, પ્રફુલ્લા વોરા 15 યજ્ઞ જળની તિરાડો, સાહિલ 16 યજ્ઞ પીપળો, હસમુખ ચાંગડીયા 16 યજ્ઞ મારું ઘર તો ઊડતો ગુલાલ છે, લલિત ત્રિવેદી 17
વાર્તા :	અદષ્ટિ દર્શન-5, પરંતપ દેસાઈ 18
નિબંધ :	મૃગજળમાં તરતો ઈશ્વરનો ચહેરો, ભારતી રાણે 34
ભારતીય સાહિત્ય :	એક શિક્ષક, એક ભિક્ષુક અને સંગીતનો મર્મ, જય ગોસ્વામી; અનુવાદ : રાજેશ પંડ્યા 39
વિદેશી સાહિત્ય :	બ્લૅકબર્ડને જોવાના તેર તરીકા વોલેસ સ્ટીવન્સ, અનુવાદ : પ્રદીપ ખાંડવાળા 48
આસ્વાદ :	કૂંડાળાની પેલે પાર સંગતિ..., રાધેશ્યામ શર્મા 52 યજ્ઞ એક ગુજરાતી ગીત, એક ઉર્દૂ શેર અને એક જળરંગી ચિત્ર વચ્ચે કેટલાંક સંધાન, મુકુંદ આર. દવે 54
અભ્યાસ :	કથાગત, સામાજિક અને સ્વરૂપ-સંદર્ભે ચાર ભીલી ગીતકથાઓ, હસુ યાજ્ઞિક 57
સમીક્ષા-ગ્રંથાવલોકન :	બારીક સંવેદનોની માવજત, હિમાંશી શેલત 72 યજ્ઞ સુખપાઠ્ય વત્તા સૂક્ષ્મ, વિજય શાસ્ત્રી 74 યજ્ઞ નજરે ચડાવવા જેવી વાર્તાઓ : 'નાતો', નવનીત જાની 76
પરિષદ-પાથેય :	સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ 80
સાહિત્યવૃત્ત :	સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ 86
આવરણચિત્ર :	પીયૂષ ઠક્કર 89
આસ્વાદનોંધ :	
આ અંકના લેખકો :	90

વહેલી સવાર છે. મારો લખવાનો સમય. લેખ મોકલવાની ઉતાવળ છે. સાંજની ડેડલાઇન છે.

ડાઇનિંગ ટેબલ પર લખવાના ક્લીપબોર્ડ પર થોડા કોરા કાગળો અને પેન મૂક્યાં છે. આ એની નિયત જગ્યા. સેન્ટિમીટર અને દોરાવાર માપ ગણીને જીવતા મુંબઈ શહેરમાં સ્ટડીરૂમ અને રાઈટિંગ ટેબલ અમારા માટે ડિક્ષનેરીના અજાયબ શબ્દો છે, અને શાંતિ અને એકાન્ત કીમતી જણાસ.

કોરા કાગળો છે, એવું જ કોરું મન. નવલકથાનાં પ્રકરણો લખાઈ જાય છે પણ નાના લેખના આરંભ ટાણે પેન હાથમાં લઉં છું અને ઝટ લખાતું નથી. સ્વયંસંપૂર્ણ અને પોતાનામાં જ સમાહિત નાનકડો લેખ. ઝીણાંશા, સાચુકલાં મોતીને વીંધવું વધુ અઘરું.

થોડો સમય વિચારતી રહી. રહી રહીને નજર બહાર જાય છે. બંધ પત્રની જેમ ધીમે ધીમે પ્રભાત ખૂલી રહ્યું છે. એની કોમળ, ગુલાબી ઝાંચવાળી સોનેરી પાંદડીઓને હું ચકિત થઈ જોયા કરું છું. હલકીશી મીઠી સુગંધને ચાંચમાં લઈ પવનની લહેર વહી આવે છે મારી તરફ. આ તો કુદરતની આમંત્રણપત્રિકા ! હું નિરુદેશે, એમ જ નીચે ઊતરી પડું છું. આ ભીડભર્યા મહાનગરમાં એક મોકળાશ છે મારી પાસે. ઘરથી થોડે દૂર દરિયો છે. થોડું ચાલીને એક પુલ પરથી બીજે છેડે ઊતરું કે હિલોળા લેતો અરબી સમુદ્ર ઘૂઘવે છે. વહેલી સવારે રસ્તાઓ ખુલ્લા અને શાંત છે. પુલ તો છેક જ નિર્જન છે. થોડી ડરીને ઉતાવળે ચાલું છું. નીચેથી મુંબઈની લાઈફલાઇન સમી લોકલ ટ્રેન સતત દોડી રહી છે. પુલ ઊતરીને આ તરફના રસ્તા પર થોડું ચાલું છું અને દેખાય છે સામે જ ક્ષિતિજ સુધી ફેલાયેલો અફાટ જળવિસ્તાર. અસંખ્ય વાર જોયેલું એ દશ્ય હજી પણ મને રોમાંચિત કરે છે. દરિયાની સમાંતરે મરીન-ડ્રાઇવની ફૂટપાથ પર એની સાથે આંખથી આંખ મેળવી ચાલતી રહુ છું. થોડા જોર્ગિંગ અને ચાલવા આવેલા લોકો સિવાય ખાસ ગિર્દી નથી.

સૂરજ ઊગી રહ્યો છે. એ મેજિકલ મોમેન્ટને કેમેરામાં ફીઝ કરી લેવા પરદેશી યુગલ પાળી પર ચડીને તન્મયતાથી તસવીર ખેંચી રહ્યું છે. હું પણ પાળી પર બેસી જાઉં છું અને એ અદ્ભુત દશ્યને મન ભરીને જોયા કરું છું. એકમેકમાં ગૂંથાઈને યુગલ ચાલ્યું જાય છે. ચડતી-ભરતીનાં ઘૂઘવતાં મોજાં તોફાની તોખારની જેમ ધસી આવી પાળ પાછળનાં સિમેન્ટનાં બોર્ડ્સ સાથે જોરથી અથડાઈ ઊંચે ઊછળે છે. શીતળ જળબિંદુઓનાં છાંટણાંથી મારું મન ભીંજાય છે. હું થોડી આગળ ખસીને બેસું છું.

ભરતીનાં મોજાંનો વેગ વધ્યો છે, મને ક્યાંની ક્યાં લઈ જાય છે કોઈ જુદા સમયખંડમાં !

પપ્પા-મમ્મી અને બહેન ઈલા અમે સૌ એમ જ રખડવા નીકળી પડેલાં. નહીં કોઈ ઠામઠેકાણું, નહીં ક્યાંય બુકિંગ. માત્ર આવવા-જવાની ટિકિટ. એક મહિનો ગંગા-યમુનાને કાંઠે રહેવાનું. છેલ્લો મુકામ હરદ્વાર. અહીં તો અમે અઠે હી દ્વારકા કરીને રહ્યા. ગંગાકાંઠે નાનું ઘર ભાડે લીધું. રોજ સાંજે હરકીપેડી પર નિરાંતે બેસીને ગંગાઆરતીનાં દીપદર્શન કરીએ.

બે જોડી કપડાં, થોડું ખાવાનું લઈ આજુબાજુની જગ્યાઓમાં મન ભરીને રખડીએ. મસૂરી, દહેરાદૂન, ગંધકના ધોધની ખીણ જ્યાં ગમી જાય ત્યાં રહેવાનું. ફરી ડેરાતંબુ ઉઠાવીએ એમ એક વખત દેવપ્રયાગ ગયાં. દેવપ્રયાગ પાસેના રસ્તે ઉતારી બસ તો ચાલી ગઈ. દેવપ્રયાગ અલકનંદા અને ભાગીરથીના સંગમ પરની ભેખડો પર વસેલું ગામ. દૂર સુધી દેખાતી ગિરિમાળાઓ, ધસમસતી નદીઓએ ભેખડોને કોતરી નાંખી છે. ભેખડ પર ઊભા રહી વંદન કરતા મગરનાં વિશાળ વિકરાળ જડબાં ખુલ્લાં હોય એવી ભવ્ય ભયાનક સુંદરતા દેખાય. કુદરતે જળના ટાકણે કંડારેલું અદ્ભુત શિલ્પ !

પર્વતમાળા પાછળ સૂરજ ઊતરી ગયો અને બપોર ઉતરતાં ઘેરી રાતનો અંધકાર. હવાની જેમ ફેલાઈ ગયો. નાનું ગામ ઠંડીમાં વહેલું ઊંઘી ગયું. ત્યારે ટી.વી. નહોતાં અને અત્યાર જેટલી જીપ, ટેક્સીઓ દોડતી નહોતી. ઘેરો અંધકાર, નિઃસ્તબ્ધ શાંતિ અને ભેંકાર નિર્જનતા. પપ્પા-મમ્મી શેહ પામી ગયા. યુવાન પુત્રીઓને લઈને આખી રાત ખુલ્લામાં, રસ્તાની ધારે બેસી રહેવું ! પર્વતોના જોખમી સર્પાકાર રસ્તાઓ પર સાંજ પછી વાહનોને જવાની બંધી એટલે રડયુંખડયું વાહન કે મુસાફર મળવાનીયે કોઈ શક્યતા નહીં. મમ્મીની આંખ ભીની થઈ ગઈ. આમ જ રખડવા ન નીકળ્યા હોત તો !

પપ્પા ખૂબ સ્વસ્થ અને શાંત. એ એક ખડક પર ધ્યાનસ્થ સ્થિતિમાં બેસી રહ્યા. એમના હોઠ ફફડતા હતા. નિરવ શાંતિમાં યા દેવી સર્વ ભૂતેષુ માતૃરૂપેણ સંસ્થિતા..... શ્લોકનો લયબદ્ધ સ્વર ધીમો ગુંજી રહ્યો. સમય નદી સાથે ખળખળ વહેતો રહ્યો.

એકદમ દૂર અંધકાર. પીળા ઝાંખા પ્રકાશનું નાનું સરખું ઝૂમખું ઝૂલતું દેખાયું. પપ્પાએ આંખો ખોલી અને સામે આંગળી ચીંધી અને જવાની તૈયારી કરતા હોય એમ થેલો ખભે ભરાવ્યો. પ્રકાશ ઝૂલતો ઝૂલતો ભેખડ ચડીને અમારી તરફ આવ્યો. જ્ઞાનસ લઈને એક વ્યક્તિ અમારી પાસે આવીને ઊભી રહી. જ્ઞાનસ ઊંચું કરીને અમને જોયા, મીઠાશથી પૂછ્યું,

“બાબુજી, આપ યાત્રિક લગતે હો. આશરા ચાહિયે તો હમારી સાથ હમારી ધરમશાલામો...”

અમે સ્તબ્ધ. એણે હસીને કહ્યું,

‘આઈયે, સોનેકી સુવિધા કર દૂગા.’

હા-નાનો પ્રશ્ન જ ક્યાં હતો !

જાણે કોઈએ સ્નેહથી તેડું કર્યું હતું. અમને હાથ પકડી સંભાળીને વિકરાળ ભેખડ પરથી લઈ જઈને ગામમાં લઈ ગયો. કેડેથી ચાવી કાઢી એક નાના સરખા ઘરનો દરવાજો ખોલ્યો. લાકડાંનાં જૂનાં કમાડ ધક્કા સાથે ખૂલી ગયાં. એવો જ જીર્ણશીર્ણ બારણું તૂટેલો ભીંતકબાટ. એમાંથી મોટી શેતરંજી અને ઓશીકા કાઢી પાથરણું પાથર્યું. ખીંટીએ ભરાવેલું બીજું ફાનસ ઉતારી વાટ પેટાવી એક તરફ મૂક્યું.

એના આછાશા શાંત પ્રકાશમાં એ વ્યક્તિને અમે જોઈ. દૂબળું ઝીણું હાડ, થોડી ફાટેલી ચાદર વીંટળેલી, કાબરચીતરી દાઢી અને ઝૂકેલી પીઠ.

પપ્પાએ પૂછ્યું, “આપ બસસ્ટેન્ડ પર રાતકો કેસે આ ગયે ?”

એણે ડોકું ધુણાવ્યું. ફાનસની વાટ થોડી નીચી કરી.

“બસસ્ટેન્ડ પર હંમેશાં યજમાન ઢૂંઢનેકો આતા હૂં. દો દિનસે ઠીક નહીં. સો ગયા થા. પતા નહીં ક્યા હુઆ, નીંદ ઉડ ગઈ. લગા કે કોઈ અંતિમ બસમેં ઉતર કે રાસ્તે પર બૈઠે હો, તો ક્યા કરેંગે વો લોગ ? ઉઠ ગયા. પત્નીને ટોકા, ઠંડ હૈ સો જાઓ. બાબુજી, મેરા મન નહીં માના. યજમાન સેવા હમારા કામ ભી હૈ, ધરમ ભી. કોઈ કુટુંબ કબીલાવાલા હોગા તો ઉસે તકલીફ હોગી.” પપ્પાથી બોલાયું નહીં. “ધન્યવાદ” કહેતાં હાથ જોડ્યા. એણે ઉત્સાહથી કહ્યું.

“બાબુજી, આપ આરામ કીજિયે. થક ગયે હોંગે, ખાના તો ઇસ વક્ત નહીં હૈ, મેં ગરમ ચાય લે કે આતા હૂં.

એણે બંધ ઓરડાની હવડ બારી ખોલી. બારી ખૂલતાં જ ઇન્દ્રલોકની શોભાને ઝાંખી પાડે એવું અદ્ભુત દૃશ્ય જોયું. અમે અવાક !

ભાગીરથી અને અલકનંદાના સંગમની ભેખડ પર ગોરનું નાનું શું ઘર. વાદળોનો અંતરપટ ખસેડી ચંદ્ર બહાર આવી ઊંચે ચડી રહ્યો હતો. શાંત ભાગીરથી અને ધસમસતી અલ્લડ અલકનંદા. બંનેના જોશભેર ટકરાવથી ઊંચે ઊછળતી છોળથી જળસ્તંભ રચાતો હતો. દૂર સુધી પથરાયેલી ગિરિમાળાઓ, એની ગોદમાં શિશુ જેવું પોઢી ગયેલું ગામ, પ્રચંડ ઊર્જા લઈ ધસી આવતી નદીઓ ભેગી થતાં ઊંચે ઊડતો જળક્રુવારો અને રૂપેરી ચાંદનીમાં નહાતું સમગ્ર દૃશ્ય !

બારીની નીચે નાના કોતરેલા થાંભલાઓ. એક સમયે જ્યારે પદયાત્રીઓ આ રસ્તેથી જતા હશે ત્યારે આ જાહોજલાલીવાળા આવાસનો આ ઝરૂખો કેટલો સુંદર હશે ! જીર્ણશીર્ણ આ ગવાક્ષ જાણે હજી કોઈ રૂપવતી રાણીની પ્રતીક્ષા કરતો હશે !

અમે તો ત્યાં જ બેસી પડ્યા. હવે કેવી નીંદર ને કેવો આરામ ! ગોર મહારાજ ગરમ ચાની કીટલી અને બેત્રણ રકાબી આપી ગયા. અમારા થેલામાં થોડો નાસ્તો તો હતો. આવી ઉજાણીનો લહાવો ફરી ક્યારે મળે ? અમે સંગમની સામે ગોખમાં બેસી રહ્યાં. મમ્મી હલકભર્યે કંઠે ગાતી હતી,

વા વાયા ને વાદળ ઊભટ્યા,
ગોકુળમાં ઠહુક્યા મોર,
મળવા આવો સુંદરવર શામળિયા.

પપ્પા એમના ઘૂંટાયેલા ઘેરા સ્વરે જગન્નાથનું ગંગાલહરી ગાઈ રહ્યા હતા :
સુધાસૌંદર્ય તે સલિલમશિવં નઃ શમયતુ ।

હે મા ! તારું અમીજળ સમગ્ર પૃથ્વીનું સૌભાગ્ય ગણાય છે, તે અમારું અમંગલ,
પાપનું શમન કરો.

મોડી રાત સુધી અમે ઝરૂખે બેસી શ્લોકો અને ગીતો ગાતા રહ્યા. વહેલી સવારે
અમારો દેવદૂત હાજર. અમને સંગમઘાટે લઈ નદીનાં પૂજન-અર્ચન કરાવ્યાં. ચા-નાસ્તો
કરાવી સમયસર બસને સમયે અમને બસસ્ટેન્ડે પહોંચાડ્યાં. એમણે દક્ષિણા માગી નહીં,
અમે આપી.

વાટેઘાટે વળાંકે જીવન વહેતું રહ્યું. કદીક ઘેરા અંધકારમાં રસ્તાની ધારે સૂનમૂન
ઊભી રહી છું ત્યારે મમ્મીએ અત્યંત શ્રદ્ધાથી શામળિયાને પાડેલો સાદ સંભળાય છે,
પપ્પાનો યા દેવી સર્વભૂતેષુ સ્વર દૂર વાગતા ઘંટનાદની જેમ મારા મનમાં ગુંજે છે.

રાજપથ છોડી જે સહજ ભાવે નાની કેડીએ ચાલતો રહે છે ત્યારે અપૂર્વ, અજાણ્યાં
સૌંદર્યસ્થાનો ઊઘડતાં આવે છે. હરીન્દ્રભાઈની એક કાવ્યપંક્તિ મને બહુ ગમે છે,

અટકીને હર વળાંકે, પૂછું છું સર્વને,
અહીંયાંથી તમને યાદ, કદી જિંદગી ગઈ ?

પોટકું | રાજેન્દ્ર પટેલ

પોટકું પડ્યું પડ્યું
વાગોળે છે અંદરનું અંધારું
અને માણે છે પ્રતીક્ષાનો પ્રકાશ.

જન્મોજનમથી
ખૂલવાની, ખાલી થવાની
એ રાહ જુએ છે.

આસપાસના નાનાં નાનાં પોટકાંઓને
અને આવજા કરતા લોકોને
એ જોઈ રહે છે.

કોઈ ગાંઠ ખોલે એની રાહ જોતાં
એને સમજાય છે
વાસ્તવમાં પોતે જ ખોલવાની હોય છે
પોતાની ગાંઠ.

□

પોટકું બનતું
બાનાં જીર્ણ સાલ્લામાંથી
અથવા બાપુજીના ઘસાઈ ગયેલા ધોતિયામાંથી
એટલે જ કદાચ
ખીચોખીચ ભરેલું હોવા છતાં
પોટકું ક્યારેય ફસકાયું નથી.

□

પોટકું
સમયે સમયે, સ્થળે સ્થળે
પડ્યું હોય છે
ઘરમાં, શેરીમાં, સીમખેતરમાં
અથવા પ્લોટફોર્મ, બસસ્ટેન્ડ કે ફૂટપાથ પર,
પણ જ્યારે જ્યારે રહેતું બાના માથે
એ શોભતું કોઈ મુગટની જેમ.

એથી જ કદાચ પોટલું ઊંચકી જતી દરેક સ્ત્રી
મા જેવી લાગતી હોય છે.

□

કોઈ આવીને ઉતારે માથેથી પોટકું
એની રાહ જોઈને ઊભેલી હરેક વ્યક્તિ
મારા જેવી લાગે છે !
ટ્રેનમાં, બસમાં, કારમાં હોવા છતાં
લાગે છે જાણે
એક નહીં અનેક અદૃશ્ય પોટકાંઓનો
ભાર વેઠારીને જીવવાની આદત પડી છે.
પોટલું શિખવાડે છે કેમ ભાર સાથે હલકા રહેવું.

□

ગમે ત્યાં, ગમે ત્યારે
એને ગોઠવવામાં આવે
એ ગોઠવાઈ જાય છે
બાની જેમ.
કપાસની કે ચારની ગાંસડી
જાણે ખેતરને ઘરે લાવતી
અને ઘરને ખેતર લઈ જતી.
હવે ખેતર, ઘર અને ગાંસડી કશું નથી
એક કાળ પોટકું પડ્યું છે સ્મરણમાં.

□

પોટકાને કશાની જરૂર હોતી નથી
ચડાવનારની કે ઉતારાવનારની
એને જરૂર હોય છે એક વિસામાની
ગામપાદર હોય છે એવો.
પોટકું માને છે
પોતે જ છે પોતાનો વિસામો.

□

બાળપણમાં બા જોડે
ધાણી ફોડાવવા જતો
તાંદુલની પોટલી જેવડી નાનકડી પોટકી

મોટું પોટકું બની જતું જોઈ
મા, કૃષ્ણ જેવી લાગતી.

□

હવે પરદેશ જતી દીકરીને
મસમોટી બેંગો વચ્ચે એના અસબાબ સાથે જોઈ છું ત્યારે
એક નાનકડી પોટકી
એની ભીતર પાંગરતી જોતો હોઈ છું.

□

ખૂલીને ફરી ફરી બંધાતું
એક વાર બંધાયા પછી કદી ન ખૂલતું, પોટકું
મારા જેવું કેમ લાગતું હશે ?

□

પોટકું
કદી પોતાને માત્ર પોટકું બનવા દેતું નથી
ગાંઠ કદાચ ખૂલે પણ ખરી.

રાત ચીતરેલી છે | ભાવેશ ભટ્ટ

રાત ચીતરેલી છે,
બાતમી મળેલી છે.
વૃક્ષ આપણે માટે !
પંખીની હવેલી છે.
એક છબી છું હું જેમાં,
પ્રાર્થના મઢેલી છે.
આ તું શું ઉકેલે છે ?
ગૂંચ ક્યાં પડેલી છે ?
હું સ્મરણ કહું એને !
જે ક્ષણો સડેલી છે.
એક વાર બોલ્યો'તો,
નસ હજી ચઢેલી છે.
જિંદગી, અભણ છું હું,
તું બહુ ભણેલી છે !

વેરી દઈએ | મહેન્દ્ર જોશી

શુષ્ક પર્ણો હવે ખેરી દઈએ
બીજ બે-પાંચ છે વેરી દઈએ.
કોઈ મણિ નીકળી પડે ત્યાંથી,
ચાલ સાગર ફરી ઝેરી દઈએ.
ખૂબ સુંદર સરસ ચરણ નાના,
ઝાંઝરી ઝીણી રૂપેરી દઈએ.
આંખ સહુની ઉદાસ લાગે છે,
સ્વપ્ન થોડાંક ઉમેરી દઈએ.
ભીત ઊંચી થઈને છો જુએ,
કાન એનાય ભંભેરી દઈએ.
જો મળીશું તો દુઃખ વધી જાશે,
પ્રેમ અહીંયાં જ વિખેરી દઈએ.
જોશીનું ગર્વ ઊતરી જાશે,
તેને એવો જ નામેરી દઈએ.

૧

વીસ હિમાચ્છાદિત શિખરો વચ્ચે
એક જ હલતી વસ્તુ હતી
બ્લૉકબર્ડની આંખ.

૨

હું ત્રણ મતનો હતો...
ત્રણ બ્લૉકબર્ડો જેની ઘટામાં હોય
તેવા વૃક્ષ જેવો...

૩

પાનખરના વાયરામાં બ્લૉકબર્ડ ચકરાતું હતું.
મૂકનાટકનું આ નાનકડું અંગ હતું.

૪

સ્ત્રી અને પુરુષ
એક છે.
સ્ત્રી, પુરુષ અને બ્લૉકબર્ડ
પણ એક છે.

૫

મને વધુ પસંદ શું છે એ ખબર નથી :
સૂરના પલટાઓનું લાવણ્ય
કે એમના ઇશારાઓનું સૌંદર્ય,
બ્લૉકબર્ડની સિટી
કે એની પછીની પળ.

૬

હિમ-કણ્ણિકાઓએ
લાંબી બારીને ભરી દઈને
એના કાચને બાબર બનાવી દીધો હતો.

* યુરોપ, એશિયા અને અમેરિકાનું ગાતું પક્ષી

બ્લૅકબર્ડનો પડછાયો
બારીની એકથી બીજી બાજુ ફરકી રહ્યો હતો.
પડછાયાની મનઃસ્થિતિ
અકળ ઉદ્દેશને
અંકિત કરી રહી હતી.

૭

હેકામના^x ઓ કૃશ પુરુષો
તમે સોનેરી પંખીઓને શીદને કલ્પો છો ?
જોતા નથી કઈ રીતે
બ્લૅકબર્ડ તમારી
આસપાસની સ્ત્રીઓના પગ ફરતું
ઠેકી રહ્યું છે ?

૮

હું ઉમદા સ્વરભાર જાણું છું
અને અનિવાર્ય સ્પષ્ટ લયો પણ;
પણ એ સુધ્ધાં જાણું છું કે
મારી અભિજ્ઞામાં
બ્લૅકબર્ડ સમાયેલું છે.

૯

જ્યારે બ્લૅકબર્ડ દષ્ટિમાંથી વિલોપ થયું
ત્યારે અનેક વર્તુળોમાંનાં એકની કોર
એણે આંકી હતી.

૧૦

હરિત પ્રકાશમાં ઊડતા બ્લૅકબર્ડોને જોતાં
મધુર ગણિકાઓ પણ
તીવ્ર આશ્ચર્યોદ્ગાર કરી બેસે.

૧૧

કાચના કોચમાં
કનેક્ટિકટમાં એ ફરી આવ્યો.
એક વાર જ્યારે એને
બ્રાંતિ થઈ કે

x અમેરિકાના કનેક્ટિકટ રાજ્યના ગ્રામીણ વિસ્તારમાં આવેલો એક કસબો.

કોચના સરસામાનના પડછાયા બ્લૅકબર્ડો છે
તો એ છળી મર્યો.

૧૨

નદીમાં હલચલ...
બ્લૅકબર્ડ જરૂર ઊડતું હશે.

૧૩

આખી બપોર સંધ્યા જેવી રહી.
હિમ વર્ષા ચાલુ હતી
ચાલુ રહેવાની હતી.
બ્લૅકબર્ડ દેવદારના અવયવોમાં
વસી રહ્યું.

સ્ટીવન્સ (૧૮૭૯-૧૯૫૫) સંપન્ન કુટુંબમાં જન્મ્યા હતા. પિતા સફળ વકીલ હતા. સ્ટીવન્સ હાર્વર્ડમાં ભણ્યા અને પછી વકીલાતનું ભણ્યા. આજીવન સફળ વકીલ તરીકે કંપનીઓમાં કામ કર્યું અને ઉચ્ચપદો પર રહેલા. એમને પુલિ પુરસ્કાર અને બે વાર નેશનલ બુક અવોર્ડ મળેલા. વિભાવનાઓના કવિ તરીકે વિવેચકોએ એમને ઓળખાવ્યા છે. એ આધુનિકતાને વરેલા હતા. વિવેચક હેરલ્ડ બ્લૂમે એમને એમના વખતના અમેરિકાના સૌથી ઉત્તમ અને નમૂનારૂપ કવિ તરીકે નવાજ્યા છે.

સ્ટીવન્સનાં આ તેર લઘુકાવ્યો minimalism (અલ્પતાવાદ)ના ઉત્તમ નમૂનાઓ છે. કવિતામાં જવલ્લે જ જોવા મળે એવી કશીક પરિચિત વસ્તુમાં કાવ્યની શક્યતા જોવાની કેટલી સફળ રીતે કવિએ બતાવી છે ! દરેક કાવ્ય એક ચિત્ર જેવું લાગે, જાણે કે કોઈ જાપાની ચિત્રકારે બ્લૅકબર્ડની જુદી જુદી હરકતો થોડીક જ લીટીઓને આધારે દોરી હોય. આ તેર કાવ્યોમાં ભાવ તો પ્રકૃતિ-સૌંદર્ય માટેના પ્રેમનો છે, પણ લાગણીવેડા વગર, તટસ્થતાથી દર્શાવાયો છે. ક્યારેક ક્યારેક મનુષ્ય-સ્વભાવને પણ આંક્યો છે. કવિતામાં સર્જનાત્મકતાનો વિચાર કરીએ તો આ કાવ્યો બતાવે છે કે જે આપણને જાણીતું છે તેને કલ્પનાને આધારે અપરિચિત રીતે દર્શાવવામાં સર્જનાત્મકતાનો એક પ્રમુખ સ્ત્રોત સર્જકને ઉપલબ્ધ થાય છે. આ કાવ્યોમાં આપણા રસશાસ્ત્રીઓએ ‘ધ્વનિ’ કહ્યો છે એનો કવિએ ઉત્તમ વપરાશ કર્યો છે. ત્રણ દાખલા ટાંકવા જેવા છે :

‘વીસ હિમાચ્છાદિત શિખરો વચ્ચે
એક જ હલતી વસ્તુ હતી
બ્લૅકબર્ડની આંખ.’

□

‘સ્ત્રી અને પુરુષ
એક છે.
સ્ત્રી, પુરુષ અને બ્લૅકબર્ડ
પણ એક છે.’

□

‘નદીમાં હલચલ...
બ્લૅકબર્ડ જરૂર ઊડતું હશે.’

નોંધ : અનુવાદમાં મદદ બદલ દક્ષાબહેન અને રાજેન્દ્રભાઈ પટેલ, લીનાબહેન ત્રિવેદી અને શ્રી હસમુખ રાવળનો આભાર.

૧૮

બારીક સંવેદનોની માવજત | હિમાંશી શેલત

પ્રાણ વળવું : વીનેશ અંતાણી, પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની પ્રા. લિ., અમદાવાદ-મુંબઈ, પૃ. ૧૬૬, કિં. રૂ. ૧૨૫/-]

‘શબ્દસૃષ્ટિ’ના વાર્તાકારોની કેફિયતવાળા વિશેષાંકમાં વીનેશ અંતાણીએ વાર્તાસર્જનને મોતના કૂવામાં મોટરસાઇકલ ચલાવવા જેવા જીવસટોસટ કામ લેખે ઓળખાવેલું. વાર્તા સર્જવાની પ્રવૃત્તિની ગંભીરતાનો આવો પરિચય મેળવવો ગમે.

પંદર વાર્તાઓને સમાવતા વીનેશ અંતાણીના તાજા સંગ્રહ ‘પ્રાણ વળવું’માં એમની વાર્તાકાર તરીકેની લગભગ તમામ લાક્ષણિકતાઓ પ્રતિબિંબિત થઈ છે. સ્ત્રી-પુરુષસંબંધના સંવાદ અને વિસંવાદની આસપાસ, એકલતાની વિષાદગ્રસ્ત પળો, જીવનમાં અચાનક આવી જતા તનાવ, તથા પ્રલંબ મનોમંથન પછીના નિર્ણયાત્મક તબક્કાઓ અહીં આલેખાયા છે. આ પંદરમાંથી અગિયાર વાર્તાઓ દાંપત્ય જીવનનાં ઉતાર-ચડાવ અને પડાવ-યાત્રા જેવાં વિવિધ સ્થિત્યંતરોને ગૂંથે છે. સર્જકનો મુખ્ય રસ માનવમનનાં અતલ રહસ્યોમાં છે અને પ્રેમ સ્વયં જીવનનું મોટામાં મોટું રહસ્ય હોવાથી ફરીફરીને આ વાર્તાકાર એ વિષયસામગ્રી તરફ ખેંચાતા રહે છે. માનવસંબંધોમાં નિયતિ પણ એક સશક્ત પરિબળ છે, અને એ કારણે ઉત્પન્ન થતી વિષમ પરિસ્થિતિના ચિત્રણમાં વાર્તાકારનાં સૂઝ-સંયમ ‘સાંકળથી બાંધેલી’ જેવી રચનામાં વિશેષ ધ્યાનપાત્ર બને છે. પરિવાર માટે જિંદગી હોમી દેનાર પતિના અવસાન પછી એની સ્ત્રી માથે આવી પડેલી જવાબદારીમાંથી જાતને અળગી કરી શકતી નથી. પુરુષ તો મરીને મુક્ત થઈ ગયો છે, હકીકતમાં જીવિત પત્ની જ મૃત્યુ પામી છે, જે ઘર સાથે સાંકળે બંધાયેલી છે, અને બંધનાવસ્થામાં જીવવાની છે.

જીવન-પ્રવાહ ક્યાંયે, કોઈ માટેયે થોભતો નથી એ સનાતન સત્ય ‘એમની જિંદગી’માં પ્રભાવક રીતે ઊપસ્યું છે. પિતાની સાથે નિકટતા અનુભવી ન શકેલો પુત્ર બેંગલોરમાં નોકરી કરે છે, એણે પોતાની પસંદગી અનુસાર લગ્ન કર્યાં છે અને પિતાએ પણ આ સંદર્ભે પૂરી તટસ્થતા દાખવી છે. હવે આ પિતા એકલા પડ્યા છે, માના મૃત્યુ પછી પિતા પોતાની સાથે રહે એવી ઈચ્છા પુત્રના ફરજ-ભાનમાંથી જન્મી છે. પૂરી કર્તવ્યનિષ્ઠા સાથે એ પિતાને સમજાવવા અને સાથે લઈ જવા આવ્યો છે, પણ પિતા નિજ જિંદગી જીવવા સમર્થ છે અને એમના જીવનમાં દામિની ભાવે નામની સ્ત્રી પ્રવેશી ચૂકી છે. પુત્ર-પુત્રવધૂ સાથે એ જીવવાના નથી. વાર્તાના મર્યાદિત ફલક પર પાત્રોની

વિલક્ષણતા સમેત પ્રવહમાન જીવનનું આ માર્મિક ચિત્ર આસ્વાદ્ય છે.

એ જ રીતે ‘માધવીની વાર્તા’માં નવપરિણીત માધવીના અનુભવનું આલેખન હૃદયભેદક છે. વાર્તાનો અંત જાણે વાર્તાનો આરંભ બની રહે છે. લગ્ન થઈ ગયા પછી સ્ત્રીના પૂર્વજીવનના નિર્મમ ઉચ્છેદની તીવ્રતમ વેદનાનું આ ચિત્ર ક્ષુબ્ધતાપ્રેરક છે. બધી રીતે સફળ, પ્રેમાળ અને યોગ્ય દેખાતો પુરુષ પણ નવવધૂને માટે હતાશા અને ઊંડી પીડાનું કારણ બની શકે એ વાસ્તવિકતા અહીં ધારદાર પ્રગટી છે.

સ્થળના ચિત્રાંકનમાં વીનેશ અંતાણી આરંભથી જ અસરકારક રહ્યા છે. એમણે આલેખેલાં દશ્યો વાર્તાના વાતાવરણ માટે ઉપકારક નીવડે છે. ટેકરીઓ પાછળ ઊતરતો સૂરજ, પવનના ધક્કે ડોલતી સૂકી ડાળીઓ, તળેટીમાંથી નીકળતી અને પહાડ ઉપર પહોંચતાં પહેલાં ગુમ થઈ જતી વાટ, ગોરંભાયેલું આકાશ અને ઝરમર વરસાદ, સંધ્યાકાળની અંધારા-અજવાળાની લીલા અને આંગણામાં લંબાતા પડછાયા, વાર્તાકથનને સહાયક બને એમ ગૂંથાતાં આવે છે. આવી વિગતો વધારાની નથી બનતી, કે નથી બનતી એ બોજાડૂપ.

જોકે એમ સામાન્યતઃ બનતું આવ્યું છે તેમ, સંગ્રહની બધી જ વાર્તાઓને એકસરખી માવજતનો લાભ નથી મળ્યો. વાર્તારચના ‘નિર્ણય’ એની નિશ્ચિત દિશા તરફ ગતિ કરતાં કરતાં ઠીક ઠીક શ્રમ અનુભવતી જણાય છે, તો વળી ‘બોગદું’ની તાણ કૃત્રિમ લાગે છે. ‘સાક્ષાત્’નું કથાબીજ રસપ્રદ છે, પરંતુ એની માવજત વધુ કાળજીની અપેક્ષા રાખે. મંદિર અને દેવપૂજા સાથે સંકળાયેલા રૂઢિચુસ્ત પરિવારમાં પ્રવેશતી જયશ્રી અને એના પતિ અમૂલખ વચ્ચેનો સૂક્ષ્મ વિસંવાદ વાર્તામાં પ્રગટ તો થાય છે, પણ એની તીવ્રતા પૂરેપૂરી વ્યક્ત નથી થઈ શકી.

બે પાત્રોની ક્રિયા અને પ્રતિભાવો વચ્ચેના અવકાશનું અવતરણ વાર્તામાં કેવી રીતે થાય છે એ નીરખવાની ઉત્તેજના આ વાર્તાઓમાંથી પસાર થતા ભાવકને સાંપડશે. આનાં અનેક ઉદાહરણો સંગ્રહમાંથી મળી આવશે. જે ખાસ ઉલ્લેખનીય લાગ્યું તેવું એક અહીં પ્રસ્તુત છે :

વાર્તાનું શીર્ષક છે ‘માધવીની વાર્તા’, જેની અગાઉ નોંધ લીધી છે. નાયિકા પહેલી વાર વેરાવળથી હૈદરાબાદ એના પતિ હેમંત સાથે જઈ પહોંચી છે. જુઓ આ દશ્ય.

“વાસ્તુપૂજન કરાવી લીધું ?” માધવીએ પૂછ્યું.

“વાસ્તુપૂજન ?”

“આ નવા ફ્લેટનું ?”

“ના. કેમ ?”

“આપણે બધાંને અહીં બોલાવીશું ?”

માધવીના અવાજમાં અણધાર્યો ઉત્સાહ આવી ગયો.

“કોને ?”

“વેરાવળથી. તમારાં-મારાં ઘરનાં... હોંશથી આવશે બધાં.”

“ના રે ના ! એ ધાડાંને રાખવાં ક્યાં ?”

“ધાડાં ?”

હેમંતે સિગારેટનું ઠૂંઠું બાલ્કનીમાંથી નીચે ફેંક્યું. માધવી નીચેની તરફ પડી રહેલા સફેદ ટુકડાને જોતી રહી.

આ ઉપરાંત ‘નાની અને પછી મોના’ ‘જાળું’ અને ‘પાછા વળવું’ વાર્તાઓ એનાં સૂક્ષ્મ સંવેદનોની અભિવ્યક્તિને કારણે માણવી ગમે એવી થઈ છે.

બાવીસેક નવલકથાઓ આપી ચૂકેલા વીનેશ અંતાણી આમ તો પૂરા નવલકથા ભણી વળી ગયા હોય એમ વરતાય, તોયે વખતોવખત એમને વાર્તા તરફ પાછા વળવાનું ગમે છે એ રાજી થવા જેવી બાબત. એમનો આ પાંચમો વાર્તાસંગ્રહ વાર્તાચાહકોને નિરાશ નહીં કરે.

સુખપાઠ્ય વત્તા સૂક્ષ્મ | વિજય શાસ્ત્રી

પ્રતિબિંબ (વાર્તાસંગ્રહ) : લેખક : નીલેશ રાણા, પ્રકાશક : ઈમેજ પબ્લિકેશન્સ પ્રા. લિ., પ્ર. આ. ૨૦૧૧, પૃ. ૮+૧૫૨ = ૧૬૦ કિં. રૂ. ૧૫૦/- ૧૦ ડોલર (એરમેલથી)]

આ સંગ્રહના લેખક નીલેશ રાણા વ્યવસાયે તબીબ છે. રહે છે અમેરિકામાં. આ પૂર્વે એક વાર્તાસંગ્રહ અને પાંચ નવલકથાઓ તેમના નામે જમા બોલે છે. સંગ્રહમાં કુલ ત્રેવીસ વાર્તાઓ છે. એમાંની ‘તૃપ્ત’ જેવી એકાદને બાદ કરતાં મોટાભાગની અમેરિકાના લોકાલમાં આલેખાયેલી છે. બહારથી, ખાસ તો ભારત અને ગુજરાતમાંથી અમેરિકા જઈને વસેલાં માનવીઓ આ વાર્તાઓના કેન્દ્રમાં છે. તાજેતરનાં વર્ષોમાં પોતાના મૂળ વતનમાંથી અન્યત્ર જઈ વસેલી પ્રજાના સાહિત્ય માટે Diaspora સંજ્ઞા ચલાણી બની છે અને આવા વિશિષ્ટ સાહિત્યને વ્યાખ્યાયિત કરી તેનાં સ્વરૂપલક્ષણો અંગે સંશોધનો પણ થયાં છે. વેબ્સ્ટર ડિક્શનરીમાં આ સંજ્ઞા માટે to scatter અને to sow એવા બે (બીજા અર્થો સાથે) અર્થો આપ્યા છે. (જુઓ ૧૯૭૧ની આવૃત્તિ : પાનું ૨૩૦.) ‘વેરવિખેર થવું’ અને ‘ફેલાઈ જવું’ એવો ગુજરાતી તરજુમો કરીએ તો તે આ વાર્તાઓનાં પાત્રોની વ્યાવર્તક ઓળખ બની શકે. નવા સમાજની ગતિવિધિ સાથે અનુકૂલન સાધવાની જે તીવ્ર મથામણ આ પાત્રો અનુભવે છે તેનું વાર્તા રૂપે (રિપીટ : ‘વાર્તા’ રૂપે) આલેખન થયું છે. આ મથામણોના લેખક સ્વયં સાક્ષી છે તેથી તેમાં અપરોક્ષતા આવી શકી છે. ખેર, આ તો થઈ દસ્તાવેજી વાત. મૂળે તો વાર્તાના વચ્ચાકમાત્રને અપેક્ષા છે વાર્તા-રસની અને એ પૂરી પાડવામાં આ વાર્તાઓ સફળ રહે છે.

પૂર્વપ્રેમિકાને ભૂલી ન શકતો કેતન, પત્ની શ્રેયાને ખરા દિલથી ચાહી શકતો નથી.

અકસ્માત્ પૂર્વપ્રેમિકા સ્વાતિને પોતાના પતિને ચાહતી જોવાનો પ્રસંગ ઊભો થાય છે અને તે ઘટના કેતનને પોતાની પત્ની તરફ પાછો વાળે છે ત્યારે શ્રેયા તેની પર આવતા સહાનુભૂતિના શબ્દોવાળા ફોન માટે ‘રોંગ નંબર’ શબ્દો બોલે છે જે પલટાયેલી પરિસ્થિતિનું સરસ પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

નારીસંવેદના એકાધિક રચનાઓમાં તારસ્વરે પ્રગટ થઈ છે. ‘નિર્ણય’ની નિયતિ પતિ પરેશને છોડી પિયર આવી ગઈ છે. આ જ સ્થિતિ ભૂતકાળમાં તેની માતા વસુંધરા માટે પણ સરજાઈ હતી. પણ ‘ત્યારે તું (નિયતિ) મારા પેટમાં હતી... તારી જવાબદારીએ મારાં પગલાં રોક્યાં.’ (પૃ. ૩૧) બે સ્ત્રીઓ. સમસ્યા એકસરખી છતાં નિર્ણયો જુદા. કારણ ? બંને સ્ત્રીઓની પરિસ્થિતિ જુદી છે.

‘હૂંફ’નો જ્યોર્જ, પત્ની લ્યૂસી તેને છોડીને ચાલી ગઈ હોવાથી એકલવાયું જીવન જીવે છે. આ લ્યૂસીના મૃત્યુના સમાચાર તેને સ્પર્શી શકતા નથી પણ તેના એકલતાસભર જીવનના એકમાત્ર સાથી એવા ‘ડોંગ’ લ્યૂસીના મરણના સમાચાર તેને હચમચાવી જાય છે. માનવી કરતાં પશુની ‘હૂંફ’ તેને વધુ હતી એ વક્તા આસ્વાદ્ય બને છે.

‘પ્રોમિસ’ રચના તો એક સ-રસ, સબળ, સફળ એકાંકી બની શકે એવી પ્રસંગયોજના અને તજજન્ય નાટ્યાત્મકતાથી સભર છે. પત્નીના મરણ બાદ પુત્રી વેરોનિકાના એકમાત્ર સહારે જીવન વ્યતીત કરતા મિ. વિલ્સન માટે કટોકટી ત્યારે સરજાય છે, જ્યારે દીકરી ક્રિડની ફેલ્યોરથી મરણાસન્ન બને છે. તેને બચાવવા પોતાની ક્રિડની ‘ભેચ’ પણ થાય છે પણ તેના શરીરમાં (વિલ્સનના શરીરમાં) ફક્ત એક જ ક્રિડની છે એટલે તે કાઢી શકાય એમ નથી. આથી વાર્તાને અંતે પિતા પુત્રીને આપેલું પ્રોમિસ પાળી બતાવવા આત્મહત્યા કરે છે. સંવાદો, પરિસ્થિતિઓનું નિર્વહણ તેમજ રહસ્યની ગૂંથણી ‘પ્રોમિસ’ને ઉપર નોંધ્યું તેમ સરસ એકાંકી બનવાની શક્યતા પૂરી પાડે છે. વાર્તાકારની આવી નાટ્યસદૃશ યોજનાશક્તિના સુખદ પરચાઓ માત્ર અહીં જ નહિ, અન્યત્ર પણ મળતા રહે છે તે નોંધવું જોઈએ.

‘ડાન્સ ઇન્ડિયા’ ડાયાસ્પોરિક વેનમાં રચાયેલી કૃતિ છે. ભારતીયો જે અમેરિકન સંસ્કૃતિથી ઘેરાયેલાં છે તેમની સ્થિતિ Dangling Doldrums જેવી છે. બે સંસ્કૃતિઓ વચ્ચે અથડાતા-અટવાતા આ દાધારંગી જીવો માટે સરજાતી ત્રીજી વાસ્તવિકતા સરસ નાટ્યાત્મક પરિસ્થિતિઓનાં આલેખનો વડે પ્રગટ કરી આપતી આ રચનામાં માતા મોનાને દીકરી અમીની ચિંતા થવા માંડે છે કેમ કે તેણે ટી.વી. પર એક ન્યૂઝમાં સાંભળ્યું છે કે ‘સ્કૂલમાં કરાવેલા સર્વેના રિઝલ્ટ મુજબ ટમા ધોરણમાં ભણતા પાંત્રીસ ટકા સ્ટુડન્ટોએ સેક્સનો અનુભવ કર્યો છે.’ (પૃ. ૫૫) દીકરી અમી તો વળી દસમા ધોરણમાં છે. બોયફ્રેન્ડ પીટર જોડે વીક-એન્ડમાં મુવી જોવા જવાની છે. માતા ટી.વી. ન્યૂઝથી ચિંતિત અને વ્યથિત બની ચૂકી છે. લેખકની ટિપ્પણી જોવા જેવી છે – ‘ડોલરનો સરવાળો,

સંસ્કારોની બાદબાકી, સગવડનો ગુણાકાર અને સમજણનો ભાગાકાર, કઠિન ગણિત... (પૃ. ૫૮) દીકરીની પરસમાં બર્થકંટ્રોલની 'પીલ્સ' મૂકવા જતી મા, દીકરીની પરસમાં પહેલેથી જ 'પીલ્સ'નું પેકેટ હાજર જોઈ ભડકે છે. 'એની આંખો પહોળી થઈ ગઈ.' દીકરી પોતાનાથી વધુ ચાલાક, સમજદાર, હોશિયાર નીકળી છે તેનો રહસ્યસ્ફોટ કૃતિને સરસ અંત પાસે પણ લાવી મૂકે છે. કથાસાહિત્યમાં અંતવિધાન પણ કેવો નિર્ણાયક ભાગ ભજવે છે. તેની Frank kermode વડે થયેલી 'The sense of an Ending' પુસ્તકમાંની ચર્ચાનું સ્મરણ કરાવે છે. આ વાર્તાસંદર્ભ ડો. નૂતન જાનીએ નોંધ્યું છે તેમ 'પ્રથમ પેઢીની ગુજરાતી સ્ત્રીઓના અને બીજી પેઢીની એની દીકરી અમી આ બંને પાત્રોની બદલાયેલી માનસિકતા' ('નિરીક્ષક' ૧૬-૧૦-૨૦૧૨ પૃ. ૧૬)નું સંનિધિકરણ નરી સાહિત્યિક પ્રયુક્તિ બનીને અટકી નહિ જતાં સાંપ્રત વાસ્તવિકતાની સચોટ તાસીર પણ પૂરી પાડે છે.

મા-દીકરીની એક બીજી જોડી 'બારી' વાર્તામાં પણ નોંધને પાત્ર બની છે. ઘર છોડીને ચાલી ગયેલા પિતા પાછા આવનાર છે. દીકરીને તેમની પ્રતીક્ષા છે પણ માતાએ એકલતાનાં વર્ષોમાં સાચી બારીમાંથી દેખાતી આંખોને જીવન અર્પણ કરી દીધું છે. એક તરફ પિતાનો ગૃહપ્રવેશ થાય છે તો એ જ ક્ષણે માતા ગૃહત્યાગ કરીને ચાલી ગઈ હોય છે. આ બે સામસામી વિરોધી ઘટનાઓ અને વચ્ચે ફસાયેલી દીકરી. આ ત્રણના કોલાજથી વાર્તાકારે ફરી સરસ એકાંકીની ક્ષમતા પ્રગટ કરી આપી છે.

વિદેશમાં વસતા દેશીઓની સંકુલ ગતિવિધિઓ, નારીસંવેદનાનું સૂક્ષ્મતા અને સૂઝપૂર્વકનું નિરૂપણ આ રચનાઓનું સબળ જમાપાસું હોવા છતાં સહૃદય ભાવકને માટે તો એ નરી સામગ્રી જ ગણાય. ભાવકને તો આ બધાંનું રસાત્મકતામાં પરિણમે એવું નિર્વહણ થયું છે કે કેમ એની જ શોધ રહેવાની. બધું હોય પણ રસ-પરિણમન ન હોય તો નારીસંવેદના કે ડાયસ્પોરા બધું વાંઝણું રહેવાનું. અહીં રસાત્મક, કલાત્મક પરિણામો અને પરિમાણો સિદ્ધ થયાં છે એ જ વાયક-વિવેચક માટે પ્રધાન ઉપલબ્ધિ ગણાવી જોઈએ.

નજરે ચડાવવા જેવી વાર્તાઓ : 'નાતો' | નવનીત જાની

[નાતો (વાર્તાસંગ્રહ) : મનોહર ત્રિવેદી, લટૂર પ્રકાશન, ભાવનગર, ૨૦૧૦, પૃ. ૧૪+૧૨૯, કિં. રૂ. ૧૨૦/-]

'નાતો' કવિશ્રી મનોહર ત્રિવેદીનો બીજો વાર્તાસંગ્રહ છે. અગાઉ એમની પાસેથી 'ગજવામાં ગામ' (૧૯૯૮) વાર્તાસંગ્રહ મળ્યો છે. નિબંધ, કિશોર-સાહિત્ય અને નવલકથા ક્ષેત્રેય એમનું ખેડાણ છે. આસ્વાદ-વિવેચનની પ્રવૃત્તિ પણ કરતાં રહે છે.

કવિતા જેટલું જ એમનું નોંધપાત્ર પ્રદાન વાર્તાસાહિત્યમાં છે. ગોહિલવાડી ગ્રામસંસ્કાર, શિક્ષણમાં ઉત્કટ રસ અને સંવેદનશીલ બોલી સિંચને એમની વાર્તાઓને એમના વ્યક્તિત્વ જેટલી જ સુચારુ બનાવી છે. 'નાતો'માં દસ વાર્તાઓ સમાવિષ્ટ છે. આઠ

લઘુકથાઓ પુનઃ પ્રગટ કરાઈ છે. સંગ્રહની પ્રસ્તાવનામાં વીનેશ અંતાણીએ કહ્યું છે એમ, વાર્તાકાર વાર્તાવસ્તુને વિશિષ્ટ રીતે મૂકી આપવાની હથોટી ધરાવે છે.

આ વાર્તાસંગ્રહની ‘જલમટીપ’, ‘પૂછીશ મા’, ‘વઉ’, ‘તંતુ’, ‘નાતો’ અને ‘રઠ’ જેવી વાર્તાઓ એમની લેખન-પ્રૌઢીની સાખ પૂરશે.

‘જલમટીપ’માં લેખકે ગોમતીની કથા નિમિત્તે નટ્ટ મેરાઈની હૃદયસ્થિતિને ચીંધી છે. આખા ગામમાં વગોવાઈ ગયેલી ગોમતીના વસમા જીવનવ્યાપનની વાત કરતા લેખક નટ્ટ મેરાઈની, પતિથી ત્રસ્ત એની સાસરવાણી પુત્રીની વેદનાને વાચા આપે છે. મિત્રો સાથે નટ્ટ મેરાઈને પણ ગોમતીની નિંદા કરવામાં રસ રહ્યો છે. પરંતુ ગોમતીના જીવનમાં સમભાવીપણે ઝાંખતા એમને ગોમતી રખાત નહીં પણ સતી જણાય છે. સાસરીમાંથી આવેલો દીકરીનો પત્ર એમના બદલાતા મનોવલણમાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. ગોમતી અને પોતાની પુત્રીમાં અભિન્નતા નિહાળતા નટ્ટ મેરાઈ આસ્વાદ્ય ચરિત્રચિત્રણ પામ્યા છે.

‘પૂછીશ મા’નો મનકો માનાં અવનવાં ક્ષુદ્ર રૂપો જોઈને ત્રસ્ત છે. માના સ્થાન વિશે એના મનમાં અનેક ગડમથલો ચાલે છે. એણે જોયેલાં-સાંભળેલાં માના સ્નેહાળ રૂપનો પરિચય ક્યારેય થયો નથી. ‘મા એટલે ? મા એટલે મા. મા એટલે કાંય નૈ’ એવી એની મનોસ્થિતિ માની ભાત ભ્રાંતિમાં ફેરવી દે છે. રમલા આગળ એનું ભીતરી વ્યક્તિત્વ યથાતથ પ્રગટ થાય છે.

સમાજનો એક વર્ગ હિંદુ-મુસ્લિમ વચ્ચેના વૈમનસ્યમાં ખાસ રસ લેતો જોવા મળે છે. પરંતુ માણસાઈના દીવા ક્યારેય હિંદુ-મુસ્લિમ ગોખના ભેદ ભાળી બળતા નથી. ‘નાતો’ વાર્તામાં ‘દૂધ તો પ્રથમીનું અમરત, શું હિંદુનું, શું મુસલમાનનું...!’ જેવી ઉચ્ચ માતૃભાવના વ્યક્ત કરતી સ્ત્રી હીરુ આપણા હૃદયમાં અમીટ છાપ છોડી જાય છે. સરપંચના ઘરે પુત્રજન્મ અને હીરુના ઘરે છ દિવસની પુત્રીનું અવસાન. હીરુ પુત્રીના મૃત્યુનેય રડી શકતી નથી. નરમ હૃદયનો કાસમય કઠણ કાળજે પત્નીને કહી દે છે, ‘રોતી નઈ. સરપંચને ત્યાં આજે લાખેણો અવસર, ઈ નો નંદવાય.’ એ જ રાતે મૃત પુત્રીને ઘરના આંગણાના ખૂણામાં ચૂપચાપ દફનાવી દેવાય છે. સરપંચની પત્નીને ધાવણ ન આવતાં એના પુત્રને હીરુ ધમકાવે છે. માનવતાની આ મિસાલ જેટલી વિરલ છે એટલી સહજ પણ છે. લેખકે આ રજૂઆતમાં થોડોએક દાખડો કર્યો જણાય પણ મૂળ વાત એ કે આવી રીતે ઉછેરેલું સંતાન મા અને ઘરને અવગણે ત્યારે મા ઉપર શું વીતતું હોય છે ?

‘રઠ’ વિનોદી શૈલીમાં લખાયેલી સુંદર વાર્તા છે. આપણે ત્યાં આ પ્રકારની વાર્તાઓ ખાસ લખાતી નથી. નીતિન ત્રિવેદીની ‘મનનો રાજા’ તરત યાદ આવે. મન્યાનું વિચિત્ર વર્તન એને જુદી કક્ષાનું ચરિત્ર બનાવે છે. ન કરવાનું કામ કરતા પછડાય અને એ પછડાટમાંથીય

બોધ ન મેળવે એવો મન્યો જાતભાતની અળવીતરાઈ કરતો રહે છે. વાળંદનું કામ જોઈ અસ્ત્રો ડાઘમાં લેવો, આંખો મીંચી સાઈકલ ચલાવવી, ‘બાપુ’ જેમ દાઢી થોભિયા વધારવા જેવી એની રઢ, અંતે જતા એને જ ભારે પડે છે. લેખકે પૂરી તળપદ બોલીવસને પ્રયોજી આ વાર્તા લખી છે.

‘વહુ’ લેખકની સાવ જુદી વાર્તા છે. કથાયુક્તિની તાજપ અને વિષયવસ્તુની અરૂઢતા આ વાર્તાને વિશિષ્ટતા બક્ષે છે. વાર્તામાં વાર્તા રચીને લેખકે કથનના વિવિધ આચામો પ્રગટાવ્યા છે. મોટીબા કથી ખિસકોલીવાળી વાર્તામાંની ચમત્કૃતિ એકલવાયા અને નિર્દોષ એવા કાનાના અભાવને વ્યક્ત કરવા નિમિત્તરૂપ બને છે. ભીખાએ આપેલી બકરી સાથે રહેતો કાનો આવા જ કોઈ ચમત્કારની આશાએ પૂછી બેસે છે : આ વાત સાચી હશે ? પમલો, વાર્તાકથક અને એના સાથીદારો બકરી સાથેના કાનાના દૈહિક સંબંધોના સાક્ષી બનતાં કાનાનો પ્રશ્ન વધુ ધારદાર બનીને ઊપસી આવે છે.

‘ડાઘ’ વાર્તામાં ભાઈ-ભાભી-દિયર વચ્ચેના ઉલ્લસિત પારિવારિક સંબંધોનું ચિત્ર મળે છે. ભાઈ-ભાભી ગામડામાં વસે છે. ઉદારચરિત મકાનમાલિકે વગર ભાડે ઘર રહેવા આપ્યું છે. એ આંગણાના છોડ અને વાડીનો ખ્યાલ રાખવાની તાકીદ કરી શહેરમાં ગયા છે. મકાનમાલિકની વાડીએ આંટો મારી આવવા ભાભી લાડકા દિયરને કહે છે એ અકસ્માત જ બાળપણની સખી અને લગ્ન બાદ મા ન બની શકનાર કુમિ સાથે જોડાય છે. વિનીતના દેહ પર પડેલા ઓઈલના ડાઘ કુમિ માટે ઊજળા ડાઘ છે. સમય જતાં એ જ ડાઘ, વિનીતની જેની સાથે સગાઈ થવાની છે એ સત્યાના શરીર પરના ડાઘ સાથે સંનિધિ યોજે છે. વિનીતનો અપરાધબોધ જાગી ઊઠતાં એ સત્યાને લખે છે : એક ડાઘ મારી અંદર પડી ચૂક્યો છે, એનું શું ? કોઈને ન કહું તો જીવનભર ન દેખાય, એવો અદૃશ્ય ડાઘ. હા, એ ડાઘ અન્ય માટે ચંદનલેપ પણ હોય, પરંતુ તારા માટે ? મારા માટે ? નૈતિક-અનૈતિક અને સમાધાનના મનોદ્વંદ્વમાં ફસાયેલાં ત્રણ ચરિત્રોને લેખકે કુશળતાથી પ્રયોજ્યાં છે. અહીં કુમિ, વિનીત અને સત્યા પક્વ સમજના પ્રતિનિધિ ભાસે છે.

‘તંતુ’ વાર્તા વિશે અગાઉ કહ્યું છે તેમ, ‘એક વાર મોઢું જોવા મળે તો, પેલા નોળિયાની પેઠે તાજી થઈ જાઉં’ એવા મતલબનો પતિ અને કુટુંબની જિંકર કરતો, પતિની પૂર્વપ્રેયસી મહિમાનો પગ પોતાના હર્યાભર્યા દામ્પત્યજીવનને રોળીટોળી નાખશે એવા ડરથી ખળભળી ઊઠેલી વાર્તાનાયિકા પતિના સૌહાર્દપૂર્ણ વર્તનને કારણે આત્મનિરીક્ષણમાં ખૂંપે છે. એની સ્ત્રીસહજ ઈર્ષ્યા સામે પતિનો સરળ, નિખાલસ સ્વભાવ પતિ ઉપરના વિશ્વાસની ધાર ઓર તેજ કરે છે. પરિણામે, સ્ત્રી જ લઈ શકે એવા નિર્ણય પર એ આવે છે, ‘મોડેથી જઈશું બાપુને ત્યાં. અત્યારે તો પેલ્યાં ત્યાં જવું છે. ‘દર્શન’માં, મહિમા પાસે...’ મંગલકારી ત્રિકોણ સંબંધથી ઉપર ઊઠતી આ વાર્તા એની નજાકતભરી માવજત

અને અદ્વલ બોલી-લહેકાને લીધે ઊજળી અનુભવાય છે.

આ ઉપરાંત 'નિર્ણય', 'એવું નથી કે...', 'આ સિવાયની પણ એક વાત' જેવી વાર્તાઓ પણ રસપ્રદ છે.

મનોહર ત્રિવેદીની વાર્તાનો એક વિશેષ એવો દેખાયો છે કે, વાર્તાવસ્તુને સંકુલ બનાવવાની એમની પાસે પોતીકી દૃષ્ટિ છે. આ એક એવા તળપદ સર્જક છે કે જે પુરોગામી કે સમકાલીન તળપદ વાર્તાઓથી દોરાયા વિના, બહુ દૂર રહીને વાર્તા લખે છે. વળી વાર્તા લખતાં આવડે છે એટલે લખે છે એવુંય નથી એ બહુ મોટી વાત છે. બોલી, તળપરિવેશ, તળ વસ્તુસામગ્રીનો પૂરો પરિચય, લોકમાનસની નિકટતા એમની વાર્તાસંપદા છે.

'નાતો'ની વાર્તાઓનો ખરો સ્વાદ ગોહિલવાડી બોલી છે. ગોહિલવાડી બોલીનો શબ્દકોશ બનાવનારને મનોહરભાઈની વાર્તાઓ અચૂક વાંચવી પડે. એવી એની બળકટતા છે. જોકે, કેટલીક વાર્તાઓમાં બોલીની જટિલ વાચકને અટકાવે તો નવાઈ નહીં. બોલીનો અતિરેક અને આદર્શવાદી અભિગમથી જોખમાતું વાસ્તવનિરૂપણ – મનોહરભાઈની નજરે ચડશે ?

બાકી, મનોહરભાઈની વાર્તાઓ એક વાર તો અવશ્ય નજરે ચડાવવા જેવી છે જ. એમની વાર્તાઓને નજર ન લાગે એવી શુભકામના સાથે 'નાતો'નું સ્વાગત.

‘પાકિસ્તાનમાં ગુજરાતી ભાષા લુપ્ત થવાના આરે’ શીર્ષકથી એક મેઇલ કરાંચીથી આવ્યો છે. ત્યાં વસતા શ્રી બાબુલાલ વાઘેલા કોમ્પ્યુટરની મદદથી, ઓનલાઈન તથા વેબસાઇટના માધ્યમથી ગુજરાતી લખતાં-વાંચતાં શીખ્યા છે. એમના મતે કરાંચી (પાકિસ્તાન) શહેરમાં ૧ લાખથી વધારે ગુજરાતીઓ છે, તે ગુજરાતી બોલે તો છે પણ તેમાંથી માત્ર ૭૦૦ લોકો જ ગુજરાતી વાંચી શકે છે. ગુજરાતી લગભગ મૃત-પ્રાય બની રહી છે. એની પાછળ પાછળ ત્યાં ગુજરાતી સંસ્કૃતિ પણ મૃતપ્રાય બની જશે, એ વાતની સખત દહેશત છે. ગુજરાતી ભાષાને નવું જીવન આપવા માટે એમણે ત્યાં બધાને આગળ આવવા ટહેલ નાખી છે. એમણે કેટલાંક સૂચનો આપણને કર્યાં છે, જે નીચે મુજબ છે.

૧. પાકિસ્તાનમાં રહેતા ગુજરાતી નવયુવાનોને ગુજરાતમાં શિક્ષણ આપવા માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા શિષ્યવૃત્તિ આપવી.

૨. પાકિસ્તાનમાં આવેલી ગુજરાતી શાળાઓમાં ગુજરાતી ભાષાનો અભ્યાસક્રમ શરૂ કરાવવો.

૩. પાકિસ્તાનમાં વસતા ગુજરાતીઓને ગુજરાતના જ નાગરિક ગણીને ગુજરાતમાં મળતી શૈક્ષણિક અને અન્ય સેવાઓ પૂરી પાડવી.

૪. પાકિસ્તાનમાં વસતા ગુજરાતી નાગરિકોને સરળતાથી ભારતના વિઝા મળે તેની વ્યવસ્થા કરવી.

૫. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું એક એકમ કરાંચીમાં ખોલવું.

૬. પાકિસ્તાનમાં લખાતી અને બોલાતી ગુજરાતી ભાષાના પૃથક્કરણ માટે ગુજરાતમાંથી વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકોને પાકિસ્તાન મોકલવા.

૭. લેખકો, પત્રકારો, વ્યવસાયિકોનાં પ્રતિનિધિ મંડળોને સમયાંતરે પાકિસ્તાનની મુલાકાતે મોકલવાં.

૮. કરાંચી યુનિવર્સિટીમાં ગુજરાતી ભાષાનું એકમ શરૂ કરવા માટે સિંધ સરકાર જોડે વાર્તાલાપ આરંભવો.

(આ માહિતી આપવા માટે શ્રી જયદીપ ચૌધરી અને ડૉ. જયંત મહેતાનો આભાર વ્યક્ત કરું છું.)

હમણા ઇન્દોરના એક પ્રતિષ્ઠિત વેપારી અને સાહિત્યપ્રેમીને મળવાનું થયું. એમનું કહેવું છે કે ઇન્દોરમાં રહેતા અત્યારે ૩૦ હજારથી વધુ ગુજરાતીઓને ભાષાની જરૂરિયાત એક બીજી રીતે ઊભી થઈ છે. ઘણાખરા ગુજરાતી યુવાનો બિનગુજરાતી યુવતીઓ જોડે લગ્ન કરે છે. આ આવેલી નવવધૂઓ ગુજરાતી શીખવા, બોલવા, વાંચવા ઉત્સુક

છે જેથી તે કુટુંબમાં સહજ રીતે ભળી શકે. પણ એવી કોઈ વ્યવસ્થા ત્યાં નથી. એમની જરૂરિયાત છે કે અમારી વહુઓ માટે ગુજરાતીના વર્ગો ચાલુ કરવા છે, તો તમે સહાય ન કરો ?

આપણે ત્યાંની વાત કંઈ જુદી છે. એક વરિષ્ઠ સાહિત્યકારની પૌત્રી ગુજરાતી વાંચી-લાખી શકતી નથી. આપણું સાહિત્ય ત્રીજી પેઢીએ વંચાય એ શક્યતા ઓછી થતી જાય છે. એમની કૃતિનો કદાચ અંગ્રેજીમાં અનુવાદ થાય તો પૌત્રી દાદાનું સાહિત્ય રસ હોય તો વાંચી શકે. ઘણી વાર તો એમ લાગે છે આપણે ત્યાં જ જો આવી સ્થિતિ છે તો ભારતના કે પરદેશના પ્રદેશોમાં શું હશે ? હજુ તો ગુજરાતમાં કદાચ માંડ પ-દસ ટકા અંગ્રેજી માધ્યમની નિશાળો થઈ છે ત્યાં આ પરિસ્થિતિ છે તો પચાસ ટકા ઉપરની શાળા-કોલેજો અંગ્રેજી માધ્યમની થશે ત્યારે ગુજરાતી ભાષાની, સાહિત્યની અને સંસ્કૃતિની શી દશા હશે ?

‘કશું થવાનું નથી’ ‘એમ કંઈ ભાષા ના મરે’ ‘ભાષા માટેની કાગારોળ નકામી છે’ વગેરે શબ્દો ઘણાખરા ઉન્નતભૂ સાહિત્યકારો કહેતા હોય છે. આપણે ઇચ્છીએ એ સાચા પડે. પણ પ્રાદેશિક ભાષાઓની સમગ્રપણે જે અવહેલના થઈ રહી છે, ખાસ કરીને તમામ શાસકો દ્વારા થઈ રહી છે, એ જોતાં આ વાત ગંભીર તો છે જ. ‘શાહમૃગ વૃત્તિ’થી આપણે ક્યાં સુધી પીડાતા રહીશું ?

પરિષદ અનેક સ્તરે આ માટે સક્રિય છે. પણ આપણી પાસે સક્રિય કાર્યકરો નથી. હમણાં રા. વિ. પાઠકની ‘સાઉન્ડ સિસ્ટમ’ના વાર્ષિક કોન્ટ્રાક્ટ માટે એક સંનિષ્ઠ વેપારી જોડે વાત થતી હતી ત્યારે આપણે એમને કહ્યું “આ સંસ્થા છે. તમે જે ભાષા બોલો છો એને માટે કામ કરે છે. તમારી ગુજરાતી ઓળખ છે એ આ ભાષાના લીધે છે. એને માટે કંઈ વ્યાજબી રકમ કરો.” અમારા આશ્ચર્ય વચ્ચે એમણે ખૂબ ભાવથી કહ્યું ‘તમારે જે રકમ નક્કી કરવી હોય તે કરો’. એટલું જ નહીં, હવેથી મારી જરૂર હોય ત્યાં મને જોડજો; હું અહીં કહેશો ત્યારે આવીશ, કહેશો એ કામ કરીશ.” આ ભાવાત્મકતા એક વેપારીમાં છે; પણ...

૧લી મેથી ૭ મે ગત વર્ષની જેમ રાષ્ટ્રીય પુસ્તક મેળો અ. મ્યુ. કોર્પોરેશન દ્વારા યુનિ. ખાતે યોજવામાં આવ્યો છે. જેમાં ૩૫૦ જેટલા સ્ટોલ છે. ૨૮ જેટલા વિવિધ કાર્યક્રમોમાં ૧૦૦થી વધુ સાહિત્યકારો, કલાકારો, વિદ્વાનો ઉપસ્થિત રહેશે. એકાદ અપવાદ સિવાય કાર્યક્રમની ગુણવત્તા ઉચ્ચ કક્ષાની રહી છે. આપણા બે પૂર્વપ્રમુખ શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી અને કવિ રાજેન્દ્ર શાહની વંદનાથી મેળાનો આરંભ થશે. મેળાનું બીજ વક્તવ્ય રાષ્ટ્રના પ્રખ્યાત સાહિત્યકાર શ્રી મનોજ દાસ આપવાના છે. તેમનો વિષય ખૂબ રસપ્રદ છે : ‘The epic Roots of our literature and their Relevance Today.’ જોકે આ પરબ તમારા હાથમાં આવશે ત્યાં સુધીમાં મેળો પતી ગયો હશે. કદાચ આપે આ અવસરને માણ્યો પણ હશે. ભાષા અને સાહિત્ય માટે વધુ ને વધુ લોકો અભિમુખ થતા દેખાય છે ત્યારે સંતોષની એક લહેર ફરી વળે છે.

‘પાક્ષિકી’

ઉત્કૃષ્ટ વાર્તાઓ ફિલ્મના પડદે :

‘પાક્ષિકી’ના ઉપક્રમે ૨૮ માર્ચની સાંજે આપણા સાહિત્યની બે ઉત્કૃષ્ટ વાર્તા કૃતિઓ પર આધારિત ટૂંકી ફિલ્મોની પ્રસ્તુતિનો કાર્યક્રમ પરિષદમાં યોજાઈ ગયો. ધૂમકેતુકૃત ‘પોસ્ટ માસ્ટર’ અને ઈશ્વર પેટલીકરકૃત ‘લોહીની સગાઈ’ની કથાનું ફિલ્માંકન શ્રી પ્રશાંત સિસોદિયા દ્વારા થયું છે. ડીસા સ્થિત કેટલાંક મિત્રો સાથે મળીને માતૃભાષા પ્રત્યેના લગાવ તથા સાહિત્યપ્રીતિથી પ્રેરાઈને જ સ્વખર્ચે આ ફિલ્મોનું નિર્માણ કર્યું છે. દશ્યરચના, સંવાદો તથા પાર્શ્વભૂમાં થતા બયાન દ્વારા કથાને સાદૃશ્ય કરવાનો સરાહનીય પ્રયાસ આ ફિલ્મોમાં કરવામાં આવ્યો છે. ગામડું, પોસ્ટઓફિસ, રેલવે સ્ટેશન, દવાખાનું વગેરે લોકેશન્સને તત્કાલીન સમયનો સ્પર્શ આપવાનો પ્રશસ્ય પ્રયાસ અહીં જોવા મળે છે. દિગ્દર્શકની આગવી દૃષ્ટિ તથા કળાસૂઝના પરિણામ સ્વરૂપે કેટલાંક દૃશ્યો હૃદયસ્પર્શી બન્યા છે. અલી ડોસાના પાત્રમાં રાજુ જોશી અમરતકાકીના પાત્રમાં કોકિલાબહેન ઘીયાએ પાત્રાનુરૂપ અભિનય માટે સંનિષ્ઠ પ્રયત્ન કર્યો છે. મંગુનું પાત્ર ભજવનાર છોકરો ઉર્વસ કોન્ડ્રાક્ટર તથા પોસ્ટ માસ્ટર તરીકે હરેશ રાવલનો અભિનય સામાન્ય સ્તરનો રહે છે. મંગુનું પાત્ર પાગલ કરતાં મંદબુદ્ધિનું વિશેષ જણાય છે. પ્રસંગાનુરૂપ પાર્શ્વસંગીત ફિલ્મોનું સબળ જમા પાસું બની રહે છે. જોકે, પટકથાની શિથિલતા તથા અધિક વર્ણનો ફિલ્મની ચુસ્તતામાં બાધક નીવડે છે. કલાકારો પાસેથી સારી અભિનયક્ષમતાની પણ અપેક્ષા રહે છે. આવી કેટલીક મર્યાદાઓ છતાં વાર્તાઓનું ચલચિત્ર સ્વરૂપે થયેલું આ અવતરણ પ્રશંસનીય છે. જે ક્વચિત સિનેમાપ્રેમી સામ્રત યુવા પેઢીને આપણા ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યવારસા સન્મુખ કરવામાં સફળ નીવડી શકે. સારી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત પ્રેક્ષકોને દિગ્દર્શકે સર્જનપ્રક્રિયાની રસપ્રદ માહિતી આપી હતી. પ્રેક્ષકોએ પણ ઉમળકાભર્યા પ્રતિભાવ સાથે ફિલ્મસર્જનને વધાવ્યું હતું. હવે પછી દ્વિરૈફકૃત ‘મુકુંદરાય’ તથા અન્ય શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ પરથી ફિલ્મસર્જન કરવાનો પ્રશાંતભાઈનો દૃઢ સંકલ્પ આવકાર્ય અને અભિનંદનીય છે.

તા. ૪-૪-૨૦૧૩ના રોજ શ્રી દક્ષાબહેન પટેલે ‘વિચ્છેદ’ વાર્તાનું પઠન કર્યું હતું. શહેરના લોકોમાં રહેલી માનવીય સંવેદનાની ઊણપ અને તેથી કામ કરતા નોકરને વેઠવી પડતી અવહેલનાની વાર્તામાં રજૂઆત કરી હતી. આસ્વાદલક્ષી ચર્ચા રસપ્રદ બની હતી. વિશેષ પરમારના અને હરીશ ખત્રીના અવલોકનો નોંધનીય હતાં.

હરીશ ખત્રી

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ આયોજિત 'પત્રકારત્વ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ'

(વર્ષ : ૨૦૧૨-૧૩) વિશે પ્રતિભાવ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્ય માટે સતત જાગ્રત એવી પ્રતિષ્ઠિત સાહિત્યિક સંસ્થા છે. તેમની આ નિષ્ઠાનું એક વધુ ઉદાહરણ એટલે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં ચાલતો પત્રકારત્વ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ. ગુજરાતના પત્રકારત્વ, ભાષા અને સાહિત્યજગતના વિષય તજજ્ઞો (જેવા કે, વિષ્ણુ પંડ્યા, ચિનુ મોદી, પરેશ નાયક, મણિલાલ હ. પટેલ, પ્રફુલ્લ રાવલ, અજય ઉમટ, રમેશ તન્ના, દષ્ટિ પટેલ, બેલા ઠાકર, વિવેક દેસાઈ, ઈત્યાદિ)નાં વ્યાખ્યાન દ્વારા ચાલતો આ છમાસિક અભ્યાસક્રમ કોઈ પણ ઊગતા પત્રકાર કે લેખક માટે એક પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડે છે. અહીં પ્રત્યક્ષ તાલીમ પણ આપવામાં આવે છે. વળી, આ એક પ્રકારનો પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ હોઈ, નોકરી કરતા નોકરિયાતો કે અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ પણ તેમાં કોઈપણ પ્રકારના બંધન વિના જોડાઈ શકે છે. રસપૂર્વક આ અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કરવાથી મને લેખન અને પત્રકારત્વની દષ્ટિએ ઘણો લાભ થયો છે. એ માટે હું ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનો આભાર માનું જ છું, પણ આવું સુંદર આયોજન કરવા બદલ તેમને અભિનંદન પણ પાઠવું છું.

– રતિલાલ કા. રોહિત

(પત્રકારત્વના વિદ્યાર્થી, વર્ષ : ૨૦૧૨-૧૩)

વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટ વ્યાખ્યાનમાળા

તા. ૪-૩-૨૦૧૩ ને સોમવારે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને એન. એસ. પટેલ કોલેજ, આણંદના સંયુક્ત ઉપક્રમે વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટ, વ્યાખ્યાનમાળા અંતર્ગત શ્રી ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટે 'અભિજાત ગીતસ્વરૂપવિચાર' વિશે કોલેજના ગુજરાતી વિષયના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ પ્રવચન કર્યું હતું.

ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટે 'અભિજાત ગીતસ્વરૂપ વિચાર' વિશેના વક્તવ્યમાં જણાવ્યું કે અભિજાત ગીતસ્વરૂપનાં મૂળ છેક કંઠસ્થ પરંપરામાં આપણાં લોકગીતોમાં પડેલાં છે. તેમણે ઊર્મિકવિતાની વિસ્તૃત સમજ આપીને ઊર્મિકાવ્યનાં પદ, ભજન, સોનેટ, ગઝલ વગેરે સ્વરૂપોનો પરિચય આપ્યો હતો અને ગીતસ્વરૂપ અને અન્ય સ્વરૂપો વચ્ચેનો ભેદ દર્શાવ્યો હતો. ગીતસ્વરૂપનાં મુખ્ય લક્ષણોની ચર્ચા ગીતોનાં ઉદાહરણ સહિત કરી હતી. ત્યાર પછી ગુજરાતીમાં અભિજાત ગીતસ્વરૂપની વિકાસરેખા દર્શાવી હતી તેમજ વર્તમાન ગીતકવિઓનો પરિચય અને એમનાં ગીતોમાં જોવા મળતું વૈવિધ્ય જુદી જુદી ગીતપંક્તિઓ દ્વારા રજૂ કર્યું હતું.

અનુવાદ-અભિમુખતા

તા. ૯-૪-૨૦૧૩, મંગળવારે મળેલી ‘અનુવાદ-અભિમુખતા’ની બેઠકમાં શ્રી રમેશ ર. દવેએ આગલી બેઠકનો દોર ચાલુ રાખ્યો હતો. આ વખતે તેમણે રોબર્ટ ફોર્સ્ટની કવિતા ‘stopping by woods’ના સુંદરમ્, ઉ. જો., નિરંજન ભગત, સુરેશ દલાલ વગેરેએ કરેલ ‘કુલ દસ’ અનુવાદ આપ્યા હતા. બેઠકની ચર્ચા માટે તેમણે છેલ્લી ચાર પંક્તિઓ – ‘the woods are lovely –’ નક્કી કરી હતી. અને એ ચાર પંક્તિ હોય તો પણ આગળ-પાછળની પંક્તિના સંદર્ભમાં પણ અનુવાદ થાય તો કેવો થાય ? “છે ભલે આ વનો રૂડાં, શ્યામલ અને ઊંડેરાં...” વળી કવિએ છેલ્લી પંક્તિમાં પુનરુક્તિ કરી છે તો અનુવાદમાં પણ તેમ કરવું જોઈએ ? એક અનામી અનુવાદકે એ ચાર પંક્તિ આ રીતે કરી છે.

“રમ્ય છે વન તહીં ગાઢ શીળાં,
પણ અહીં પાળવાં પણ લીધેલાં,
લાખ જોજન તણી મજલ છે કાપવી,
ત્યાં સુધી ક્યમ કરી લઉં વિસામો ?

આ અનુવાદક કોણ છે ? જો આખું કાવ્ય તેમણે કરેલું હોય, તો તે અને અનુવાદકનું નામ અને કાવ્યનો અનુવાદ મળે તો ‘સાહિત્ય પરિષદ’ના સરનામે મોકલી આપવા માટે રમેશભાઈએ અપીલ પણ કરી છે.

– રૂપા શેઠ

‘અર્વાચીન ગુજરાતી હાસ્યસાહિત્ય’ વિશે પરિસંવાદ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તથા ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર દ્વારા આયોજિત તા. ૨૩-૩-૨૦૧૩ને શનિવારના રોજ ‘અર્વાચીન ગુજરાતી હાસ્યસાહિત્ય’ વિશે પરિસંવાદ યોજાઈ ગયો. પ્રથમ બેઠકમાં પ્રસારમંત્રી નીતિન વડગામાએ પરિસંવાદની ભૂમિકા બાંધી આપી હતી. અકાદમીના મહામાત્ર હર્ષદ ત્રિવેદીએ પ્રાસંગિક વક્તવ્યમાં હાસ્યસાહિત્યની વિશેષતા ચીંધી આપી હતી. શ્રી વિનોદ ભટ્ટે ગુજરાતી સાહિત્યમાં હાસ્યસાહિત્યની ગતિવિધિની સોદાહરણ ચર્ચા કરી હતી. રઘુવીર ચૌધરીએ બીજરૂપ વક્તવ્યમાં હાસ્યની લાક્ષણિકતાની વાત કરી હતી. તેમણે જ્યંતિ દલાલ, રમણભાઈ વગેરે હાસ્યસાહિત્યકારોની પણ ચર્ચા કરી હતી. નિરંજન ત્રિવેદીએ રઘુવીર ચૌધરીકૃત ‘એકલવ્ય’ વિશે, હસિત મહેતાએ બકુલ ત્રિપાઠીકૃત ‘હાસ્ય એટલે પ્રભુ સાથે મૈત્રી’ વિશે, પારૂલ કંદર્પ દેસાઈએ સ્વાગત કરીને પરિસંવાદના મહત્ત્વ વિશેની ચર્ચા કરી હતી. ઉદ્ઘાટન-બેઠકનું સંચાલન પણ તેમણે કર્યું.

પરિસંવાદની બીજી બેઠકમાં પ્રફુલ્લ રાવલે નવનીત સેવકકૃત ‘પ્રપંચતંત્ર’ વિશે, રતિલાલ બોરીસાગરે વિનોદ ભટ્ટકૃત ‘વિનોદની નજરે’ અને હરિકૃષ્ણ પાઠકે નાથાલાલ દવેકૃત ‘ઉપદ્રવ’ વિશે તેમજ કલ્પના દેસાઈએ ‘છેલ્લા દાયકાનું હાસ્યસાહિત્ય’ વિશે

વક્તવ્યો આપ્યાં હતાં. પરિષદના પ્રસારમંત્રી શ્રી જનક નાયકે સમાપન-વક્તવ્ય આપ્યું હતું. ઉપસ્થિત હાસ્યસાહિત્યના ભાવકોએ પરિસંવાદની મજા માણી હતી.

પરિષદના આગામી કાર્યક્રમો

માતૃભાષા વ્યાખ્યાનશ્રેણી

તા. ૨૧-૫-૨૦૧૩ના રોજ રતિલાલ બોરીસાગર અનુસ્વાર વિશે વક્તવ્ય આપશે. સાંજે ૬.૦૦ કલાકે.

વિશ્વ કવિતા કેન્દ્ર

તા. ૧, ૮, ૧૫, ૨૨, ૨૯ મે – ૨૦૧૩ના રોજ સાંજે ૭.૦૦ કલાકે બુધસભા.

જયંતિ એમ. દલાલ વ્યાખ્યાન

જયંતિ એમ. દલાલ વ્યાખ્યાન અંતર્ગત તા. ૨૫-૫-૨૦૧૩ના રોજ શ્રી મધુસૂદન કાપડિયાની ઉપસ્થિતિમાં તેમના પુસ્તક ‘અમેરિકાવાસી ગુજરાતી સર્જકો’ ઉપર વક્તવ્યો શ્રી રમણ સોની અને શ્રી વિનોદ જોશી આપશે. સાંજે ૬.૦૦ કલાકે.

૧૪

વિશ્વકોશની શ્રી ભદ્રંકર વિદ્યાદીપક જ્ઞાનવિજ્ઞાન વ્યાખ્યાન-શ્રેણી અંતર્ગત શ્રી પ્રીતિ સેનગુપ્તાએ 'વિશ્વપ્રવાસ: અનુભૂતિ અને આહ્વાદ' વિશે વક્તવ્ય આપ્યું.

શ્રી ધ્રુવ ભટ્ટને ધનજી કાનજી ગાંધી ચંદ્રક

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી ૨૦૧૧નો ધનજી કાનજી ગાંધી ચંદ્રક શ્રી ધ્રુવ ભટ્ટને કથાસાહિત્યના સર્જનને અનુલક્ષીને એનાયત થયો. તા. ૧૬ માર્ચ ૨૦૧૩ના રોજ શ્રી હીરાલાલ ભગવતી સભાગૃહમાં ગુજરાત સાહિત્યસભાના પ્રમુખ શ્રી કુમારપાળ દેસાઈના વરદ હસ્તે આ ચંદ્રક તેમને અર્પણ થયો. આ પ્રસંગે શરીફા વીજળીવાળાએ ધ્રુવ ભટ્ટની નવલકથાઓ વિશે વાત કરી. શ્રી કુમારપાળ દેસાઈએ કહ્યું કે ધ્રુવ ભટ્ટનું દર્શન કોઈ ગ્રંથિથી ભદ્ર નથી, કોઈ સ્વરૂપથી સંકોચાયું નથી. એ સઘળાથી સર્વથા મુક્ત એવા સર્જકપ્રદેશ, પ્રકૃતિ અને પ્રજાજીવનની મહેકને મસ્તીથી માણે છે. શ્રી ધ્રુવ ભટ્ટે પ્રતિભાવ આપતાં જણાવ્યું કે હું તો એક લેખક છું, મારું લખવાનું જુદી રીતે એટલા માટે છે કે મેં જોયું છે તે હંમેશાં તરત જ બીજાને કહેવાનું મન થાય. મારી કથામાં નાવિકાઓ સમર્થ હોય છે. જે કંઈ થાય અને મને સ્પર્શે તે લખ્યા વગર નથી રહેવાતું. તેમણે આ ચંદ્રકનો સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો. સર્વશ્રી ઉપાબહેન ઉપાધ્યાય અને શ્રદ્ધાબહેન ત્રિવેદીએ 'ગુજરાતના સારસ્વતો' વિશે વાત કરી. શ્રી પ્રફુલ્લ રાવલે પ્રાસંગિક વક્તવ્ય આપ્યું. શ્રી યોગેશ જોષીએ આભારવિધિ કરી. ધીરુભાઈ ઠાકરે ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીની આર્થિક સહાયથી તૈયાર થયેલ અને શ્રદ્ધાબહેન ત્રિવેદી, પ્રતિભા શાહ અને કીર્તિદા શાહ સંપાદિત 'ગુજરાતના સારસ્વતો' ગ્રંથ ૧નું વિમોચન કર્યું અને તેમણે કહ્યું કે ગુજરાત સાહિત્યસભા એક ઉત્તમ કોટિની સંસ્થા છે. તેમણે આ સંસ્થા તરફથી થતાં કાર્યોની વાત કરી.

સાર્થ ગૂજરાતી જોડણીકોશ વિશે

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ તા. ૧૦-૧૧-૧૯૯૮થી મુ. શ્રી મોહનભાઈ પટેલની અધ્યક્ષતા હેઠળ સાર્થ ગૂજરાતી જોડણીકોશની આજના સંદર્ભમાં શુદ્ધિવૃદ્ધિ કરવાનું કામ કરતી રહી છે. એ કામ એકધારું મોહનભાઈના અવસાન પછી પણ ચાલતું રહ્યું છે અને તેમાં ગુજરાતના ભાષાસાહિત્ય તેમજ શિક્ષણસંસ્કાર ક્ષેત્રના અગ્રણી વિદ્વાનોનો લાભ લેવાનો અભિગમ રાખ્યો છે. એ કામને વધુ વેગ મળે, ચોક્કસ દિશા મળે, એ કામમાં વધુ અસરકારકતા સાધી શકાય એવા ખ્યાલથી અનેક વિદ્વાનોનો સહકાર મેળવવાનો પ્રયત્ન ચાલતો રહ્યો છે.

એ પ્રયત્ન હવે આ સાર્થ ગૂજરાતી જોડણીકોશની અંતિમ તબક્કાની કામગીરીમાં વધુ સઘન રીતે કારગત નીવડે એ માટે અમને આપ સૌનાં સૂચનો મળતાં રહે એ જરૂરી છે. આ દિશામાં આપ રચનાત્મક રીતે અમને સાથ અને સહકાર આપો એવી સાગ્રહ વિનંતી છે. આ પત્ર મળ્યે તા. ૩૦-૪-૨૦૧૩ સુધીમાં આપ આપનાં નક્કર સૂચનો અમને લખી મોકલશો.

તો તે અમને ખૂબ ઉપયોગી થશે. જેટલાં સૂચનો મળશે તેની જોડણીકોશની સમિતિ સમીક્ષા કરશે અને શુદ્ધિવૃદ્ધિ અંગેના પ્રયત્નો પૂરા કરશે.

**આચાર્ય ડૉ. મણિભાઈ ઈ. પ્રજાપતિના અમૃતપર્વ
અભિવાદન સમારોહમાં ગ્રંથત્રયીનું લોકાર્પણ**

મહામહિમ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સંસ્કૃતના વિદ્વાન તરીકે સન્માનિત અને પુરસ્કૃત ડૉ. મણિભાઈ ઈ. પ્રજાપતિનો અમૃતપર્વ અભિવાદન સમારોહ વિવિધ સંસ્થાઓ, અધ્યાપકો અને શુભેચ્છકોના ઉપક્રમે દંતાલીના પૂ. સ્વામી સચ્ચિદાનંદજી મહારાજની નિશ્રામાં અને હેમ. ઉ. ગુજ. યુનિવર્સિટી, પાટણનાં કુલપતિશ્રી ડૉ. હેમાક્ષી રાવની અધ્યક્ષતામાં મહેસાણાના કમળાબા હોલમાં ઊજવાયો. આ પ્રસંગે સર્વશ્રી સિતાંશુ યશશ્ચંદ્ર, કુલીનચંદ્ર યાજ્ઞિક, ડૉ. વી. કુટુંબ શાસ્ત્રી વગેરે વિદ્વાનોએ વક્તવ્યો આપ્યાં હતાં.

ગુજરાતી દલિત સાહિત્ય અકાદમી, અમદાવાદ અંતર્ગત

કવિશ્રી પ્રીતમ લખલાણી (યુ.એસ.એ.) સર્જક કેન્દ્રિયત અને સ્વરચિત કાવ્યોનું પઠન તેમજ, અરવિંદ વેગડાનો કાવ્યસંગ્રહ ‘ઝીબ્રા કોસિંગ’, પ્રવીણ ગઢવીનો કાવ્યસંગ્રહ ‘poet’s voice’, કાન્તિલાલ પરમારની નવલકથા ‘વજ્રપ્રહાર’ અને ગુજરાતી દલિત કવિતાનું સંપાદન ‘બ્રેનવોશ’નો વિમોચન સમારોહ રઘુવીર ચૌધરીની અધ્યક્ષતામાં તા. ૭-૪-૨૦૧૩, રવિવારના રોજ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના ગોવર્ધન સ્મૃતિભવનમાં યોજાયો હતો. જેમાં સર્વશ્રી અતુલ પરમારે, કિશોરસિંહ સોલંકીએ, પ્રવીણ ગઢવી અને રઘુવીર ચૌધરીએ વક્તવ્યો આપ્યાં હતાં.

સ્મિતા પારેખ સાહિત્ય સ્પર્ધાની રૂપરેખા અને શરતો

૧. અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ બૃહદ્ સુરત શાખા ટ્રસ્ટ વાયકમંચના ઉપક્રમે સ્મિતા પારેખ સાહિત્ય લેખનસ્પર્ધા યોજવામાં આવે છે. તેમાં દર વર્ષે વાર્તાલેખન, કાવ્યલેખન (કાવ્યના સર્વ પ્રકારો) અને બાળવાર્તાલેખન એમ ત્રણ પ્રકારની સ્પર્ધાઓ કરવામાં આવશે.

૨. ત્રણે પ્રકારની શ્રેષ્ઠ કૃતિને પારિતોષિક આપવામાં આવશે.

૩. ગુજરાતીમાં લખતા અને ગુજરાતમાં વસતા સર્જકો માટે આ સ્પર્ધા યોજાશે.

૪. દરેક પ્રકારની કૃતિની મહત્તમ શબ્દમર્યાદા નીચે પ્રમાણે રહેશે.

વાર્તા-૨૦૦૦ શબ્દો, કવિતા-૧૪ પંક્તિ, બાળવાર્તા-૧૫૦૦ શબ્દો

૫. દરેક કૃતિને શીર્ષક આપવું જરૂરી છે.

આ અંગે વધુ માહિતી માટે પ્રજ્ઞા વશીનો સંપર્ક કરવો.

પ્રજ્ઞા વશી (૯૨૨૮૩૩૧૧૫૧)

કન્વીનર-વાયકમંચ

અ.હિં.મ. પ. બૃહદ્ સુરત શાખા

શ્રદ્ધાંજલિ

(૧) ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના કારોબારી સભ્ય અને કવિ, વાર્તાકાર શ્રી ડાહ્યાભાઈ

પટેલ 'ભાસૂમ'નું તા. ૨-૩-૨૦૧૩ના રોજ દુઃખદ અવસાન થયું. સાહિત્યિક પ્રવૃત્તિઓના એક સક્રિય કાર્યકર અને ગુજરાતી સાહિત્યના એક સર્જકને ગુમાવવાનો શોક ઘેરી વળ્યો. પરિષદ એમને ભાવભરી શ્રદ્ધાંજલિ અર્પે છે.

(૨) કવિ પ્રો. મંગળ રાઠોડનું તા. ૧૨-૩-૨૦૧૩ના રોજ મુંબઈમાં નિધન થયું. સુરતની એમ.ટી.બી. આર્ટ્સ કોલેજમાંથી ગુજરાતીના પ્રાધ્યાપક તરીકે તેઓ નિવૃત્ત થયા હતા. તેમણે કાવ્યસંગ્રહો 'બાગમાં', 'કાષ્ઠશિલ્પ', 'પ્રશ્નોપનિષદ' અને 'સહજોપનિષદ' આપ્યા છે. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ એમને ભાવભરી શ્રદ્ધાંજલિ અર્પે છે.

પરબ

18

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના સભ્યપદ અને 'પરબ'ના લવાજમ અંગે :

- ¹/₁₅₇₅₀ 'પરબ' દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રકાશિત થાય છે.
- ¹/₁₅₇₅₀ 'પરબ'ના ગ્રાહક તથા પરિષદના સભ્ય વર્ષમાં ગમે ત્યારે થઈ શકાય છે.
- ¹/₁₅₇₅₀ 'પરબ'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૫૦ છે.
- ¹/₁₅₇₅₀ વિદ્યાર્થીઓ માટે 'પરબ'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૭૫ છે. સાથે પ્રમાણપત્ર બીડવું.
- ¹/₁₅₇₅₀ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના વાર્ષિક તેમજ આજીવન સભ્યપદના શુલ્કમાં 'પરબ'ના લવાજમનો સમાવેશ થઈ જાય છે.
- ¹/₁₅₇₅₀ પરિષદના વાર્ષિક વ્યક્તિગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨૦૦ તથા સંસ્થાગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૩૦૦ છે.
- ¹/₁₅₇₅₀ પરિષદના આજીવન સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨,૦૦૦ છે તથા સંસ્થા આજીવન સભ્ય ફી રૂ. ૩,૦૦૦ છે. (વિદેશવાસીઓ માટે ૭૫ પાઉન્ડ અથવા ૧૩૦ ડોલર.)
- ¹/₁₅₇₅₀ 'પરબ' લવાજમ તથા પરિષદ સભ્યપદ શુલ્કની રકમ મનીઓર્ડર અથવા ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટથી 'ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ'ના નામે જ મોકલવી.

લેખકોને :

- ¹/₁₅₇₅₀ 'પરબ'માં પ્રગટ થતાં લખાણોમાંના વિચાર-અભિપ્રાયની જવાબદારી જે તે લેખકની રહે છે.
- ¹/₁₅₇₅₀ લેખકોએ પોતાનું લખાણ ફૂલ્સકેપ અથવા ૦૫ સાઈઝના કાગળની એક બાજુએ, સુવાચ્ય અક્ષરે લખી મોકલવું. પોસ્ટકાર્ડ, ઇનલેન્ડ કે ચબરખીઓમાં કૃતિ મોકલવી નહીં. પ્રત્યેક કૃતિ નીચે પૂરું સરનામું લખવું તથા એક નકલ પોતાની પાસે રાખીને જ કૃતિઓ મોકલવા વિનંતી.
- ¹/₁₅₇₅₀ સ્વીકૃત કૃતિની જાણ કરાશે. ટપાલ-ટિકિટો ચોંટાડેલું કવર મોકલ્યું હશે તો અસ્વીકૃત કૃતિ પરત કરવામાં આવશે, અન્યથા કૃતિ અસ્વીકૃત ગણવી. પોસ્ટકાર્ડ મોકલ્યું હશે તો અસ્વીકૃતિની જાણ કરાશે.
- ¹/₁₅₇₅₀ પત્રવ્યવહારનું સરનામું : તંત્રી, 'પરબ', ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ (પ્રકાશન વિભાગ), ગૌવર્ધનભવન, આશ્રમમાર્ગ, 'ટાઇમ્સ' પાછળ, નદીકિનારે, પો.બો. ૪૦૬૦, અમદાવાદ ૩૮૦૦૦૮

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પ્રકાશિત તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

ગુજરાતી કવિતાચયન : ૨૦૧૧ : યોસેફ મેકવાન
પ્ર. આ. ૨૦૧૨, ડિમાઈ, કાયું પૂઠું, પૃ. ૧૩૪+૨૨,
કિં. રૂ. ૧૨૦/-

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા ૧૯૯૧થી પ્રતિ વર્ષે 'કવિતાચયન'નું પ્રકાશન થાય છે. ગુજરાતી કવિતાચયનની કાવ્યયાત્રામાં કાન્ત-બળવંતરાય શતાબ્દી ગ્રંથમાળાનો આ ૨૧મો મણકો છે. 'ગુજરાતી કવિતાચયન : ૨૦૧૧'ના સંપાદક શ્રી યોસેફ મેકવાને વર્ષ દરમિયાન ગુજરાતી ભાષાના વિવિધ સામયિકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી કવિતાઓમાંથી કવિતાનું સંપાદન કર્યું છે.

આ સંપાદનકાર્ય દ્વારા સંપાદક યોસેફ મેકવાને તત્કાલીન સમયમાં રચાતી ગુજરાતી કવિતાની તાસીરથી ગુજરાતી ભાષાસાહિત્યના રસિકોને અવગત કરાવ્યા છે. ગુજરાતી ભાષાસાહિત્યના ભાવકો આ સંપાદનને ઉષ્માભર્યો આવકાર આપશે એવી આશા છે.

[ઓહવાટ : લે. દીના પંડ્યા, પ્ર. આ. ૨૦૧૨ ડિમાઈ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

નદીકિનારે, 'ઇઈમ્સ' પાછળ, આશ્રમમાર્ગ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૯.

ફોન : ૨૬૫૮૭૯૪૭